

Nr. 19

AOI

10. MAIL 1924.

A. Stieren.

TALLINNA EESTI KIRJASTUS-ÜHISUS

TALLINNA EESTI KIRJAST.-ÜHISUSE

kirjastusel ilmunud

RAAMATUTE NIMEKIRI

- Käskivi.** Novellid. Adson, A. Hind 85 m.
- Taavet Soovere elu ja surm.** Romaan. Mait Metsanurk. Hind 120 mk.
- Saatuse tujud.** Jutud Vene-Austria võitlustest Karpaatides. J. Mändmets, Hind 130 mk.
- Poiss ja liblikas.** Novellid. A. H. Tammsaare. Hind 100 mk.
- Teekond Hispaania.** Reiskirjeldus. Friedebert Tuglas. Hind 200 mk.
- Pärisosa.** Luuletustekogu. Marie Under. Hind 85 mk.
- Nipet-Näpet.** Legendid, anektoodid ja tõsijuhtumised. A. Jürgenstein. H. 50 m.
- Vähkmann ja Ko.** Fõljetonistlik romaan. O. Luts. Hind 100 mk.
- Tiibuse Jaak Tiibuse kirjavahetus.** I ja II jagu. Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. I jagu — hind 60 mk., II j. hind 150 mk.
- Tiibuse Mari ajalikud laulud.** Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. H. 35 m.
- Eesti iseseisvuse teel.** I. Vene revolutsioonist Eesti vabadussõjani. Ülevaade 1917. ja 1918. a. sündmustest. A. Tammann. Hind 160 mk.
- Minu mälestused.** Adm. Joh. Pitka memuaarid. Hind 225 mk.
- Sõda Landesvehriga.** J. Poopuu. H. 100 m.
- Au langenuile.** Luuletused vabadussõja kangelastele. Aks. Kallas. Hind 200 m.
- Elu mäng.** Jutustus Eesti vabadussõjast. Mihkel Lüll. Hind 90 mk.
- Ahvide kasvandik.** Juhtumuste romaan. Ed. R. Burroughs. Inglise keelest L. L. Hind 200 mk.
- Kadunud mees.** Ülipõnev romaan. Inglise keelest L. L. Hind 160 mk.
- Loitev Koit.** Romaan Ameerika dollarite-maalt. Jack London. Inglise keelest H. M. Hind 200 mk.
- Malailaste laev.** Romaan. Clark Russell. Inglise keelest. Hind 150 mk.
- Julge Mäng.** Kriminaalromaan. R. Augustin Freeman. Hind 80 mk.
- Punased lõunast.** F. Grass. Hind 60 m.
- Pstikoloogia pääjooned.** I osa. Dr. H. Höffding. Tõlkinud K. Freiman. Hind 130 mk.
- Valitud Eesti rahvalaulud.** Antoloogia, eessõnaga rahvaluule üle. A. Saareste. Hind 130 mk.
- Kodumaal rännates II.** Piirisaare-Endla-Neeruti-Haapsalu. G. Vilberg. Hind 100 m.
- Kasvatuse radadel.** Kasvatuse õpetus. C. H. Niggol. Hind 630 mk.

JAAH KOORT.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

PALVETAJA.
Pallsandripuust.

KIRJANDUSE,
KUNSTI JA
KULTUURI
AJAKIRI

TOIMETAJA
ED. HUBEL
VÄLJAANDJA
TALL. EESTI
KIRJ.-ÜHISUS

ILMUB IGA NÄDAL

II AASTAKÄIK

TOIMETUS JA TALITUS TALLINNAS, PIKK TÄNAV 2
TOIMETAJA KÕNETUNNID ÄRIPÄEVIL 1-2

EESTI TALUPOEGADE PÕGENEMINE KOHTADELT

XV AASTASAJAL JA XVI ALGUSEL.

H. KRUS.

2

Aastal 1497 püüdis üks Harju mõisnik Hans von Rosen väljaspool Tallinna müüre, kuid linnale kuuluval maa-alal ühe tema juurest põgenenud talupoja kinni, kes aga oma peremehe juurest uuesti ära jooksis. Rosen tabas talupoja uuesti, seejuures teda mõõgaga haavates. Kui lossikomtuur mõisniku palvet, talupoega vangitorni heita, tõrkus täitmast, viidi vang uuesti mõisasse tagasi. Mõni aeg hiljem tabas sama Rosen jälle ühe enese juurest põgenenud talupoja, kes nüüd uue lossikomtuuri poolt vangitorni pandi. See oli linna raadile juba liig. Ta saatis ordumeistrile terava kirja, protesteerides sündinud vägivalla vastu. Kui aga selle peale vastus saadi, et talupoeg pidavat seni vangis istuma, kuni ordumeister, kes lähemas tulevikus kavatses Tallinna sõita linnalt ustavusvannet võtma, kohale jõuab ja tüliasia mõlemate poolte juuresolekul lahendab, siis „võttis raat — nii jutustab mainitud kroonika — selle südamesse ja ei tahtnud seda nii jätta, vaid nad saatsid kaks raadi liiget tema armu (ordumeistri) juure Ruhja, kus ka tema auväärilised nõunikud-käsknikud olid kokku kogunud, kellele siis see nimetatud Hans v. Roseni vägivallategu ette kantud ja kaevati.“ Tallinna raat oli seega asja tõesti „südamesse võtnud“, läkitades ühe vangistatud talupoja pärast saadikud pikale ja kulukale teekonnale. Et ta seda aga teinud mitte mingi üldise vabaduse idee nimel, vaid lihtsa enesekaitse sunnil, olupoliitilisel järellkaalumisel, seda avaldavad Tallinna esindajad ise üliselgelt, kui Ruhjas tõrgutakse nende nõudmist täitmast: „See on nüüd sündinud ühe mittesakslasega, selle järele võib see

sündida sakslasega“... Raadi nõudmine rahuldati, kuid vahejuhtumine polnud sellega veel likvideeritud.

Hans von Rosenil kui linnaõiguste vägivaldaga rikkunud isikul polnud linna ilmumisel tema isiklik julgeolek enam kindlustatud. Kuid tolleaegse kombeõiguse järele võisid linnaõiguse vastu eksinud linna isikliku hädaohu kartuseta linna ilmuda ühes ordumeistriga, seejuures viimasele jalgsi järgides. Nii tahtis ka Hans von Rosen Tallinna pääseda, kui ordumeister Plettenberg 1500. a. sügisel tuli linnalt ustavusvannet võtma. Sellest kavatsusest sai aga raat juba aegsasti teada. Kuna vana kombe järele ordumeistri linnatuleku eel temale raadi poolt üks bürgermeister ja üks liige vastu saadeti Vaidu mõisani, mis paarkümmend versta Tallinnast eemal, tehti seda ka nüüd. Kuid peale selle saadeti veel kaks raadiliiget vanade pruukide vastu Albumõisasse Järvas ette. Nende ülesandeks pidi olema mõju avaldada, et ordumeister enesega linna ühes ei tooks selle seaduste vastu eksijaid, nende hulgas ka mitte Hans von Roseni. Läbirääkimised, mis esialgu jäid tagajärjetuks, jätkusid hiljem ka Vaidus, seal aga juba vastusaadetu bürgermeisteri osavõttel. Siin käsitati eriti elavalt põhimõtteist küsimust: kas on aadlikel õigus linna alal põgenenud talupoega kinni võtta või mitte? Aadlikud kaebasid, „kuudas nende talupojad neid kavalusega üle lõovat, linna pagevat, kus neid varjus hoitavat ning ei saavat nad neid sealt enam kätte. Kaevati pikalt ja laialt: nad ei võivat ise oma maid künda, ka ei saavat nad isand meistrile sõtta järgida, kui tema kõrge-

ausus neid selleks sunnib, sest et neil ei olla küllalt talupoegi." Plettenberg oli nende väidetega täiesti päri ja tõrkus endiselt Tallinna nõudmist täitmast. Selle peale vastati linna esindajate poolt — ja selles vastuses on esitatud Tallinna harilik seisukoht põgenenud talupoegade küsimuses, mis nii sagedasti avaldatud: „talupoegadega on meil samasugune vahetõrge nagu vanasti (sel puhul) meie esivanemad olnud aadlike esivanemate vastu. Juba vanast ajast olla nii: kui keegi talupoeg maalt oma isanda juurest ära joosnud ning naise ja lapse ning põllu maha jätnud, kui teda korda läks tabada, siis olla ta linnast välja kihutatud... Nii olla ka lastud kõigis kirikutes kuulutada, et keegi neile linnas korterit ega varju ei annaks, mille eest 3 marka trahvi määratud. — Vabaid sulaseid aga, kes oma isandale midagi võlgu pole ning ka mingit vargust ega muud kelmust pole korda saatnud ning kel ka põldu pole, neid ei ole meie esivanemad kunagi välja annud; nii ei tee ka meie seda.“

Kuna ordumeister ühes aadlikega oma endisele seisukohale jäid, siis lähenesid Tallinna esindajad öösel linnale, et raadilt toetust paluda, milleks pidid Lasnamäele välja tulema „ka teised bürgermeistrid ja mõned raadi vanemaist ja ka gildede vanemad ja vanemad vennad ning kodanikud“. Linnast tuli ordumeistrile, kelle kaaskonnas oli 300 ratsanikku sõjariistus linnaste kogu vastu. Jälle tekkisid mitmetunnised läbirääkimised linna ja ordumeistri esindajate vahel, kus lõpuks tüliküsimus kohaliku piiskopi osavõttel nii lahendati: „võib Tallinna raat oma priviileegidega tõeks teha, et kohtuvõim linna alal on raadi päralt, ega kuulu kellelegi muule, siis peab Hans von Rosen läbi linna ratsutama ja linnale vägivald eest kahetsust avaldama, ei saada aga linna poolt seda tõeks teha, siis peab tema isand meistri ees kahetsema.“ Nii oli linn ka seekord oma agara ja visa õiguste kaitsmisega enam-vähem võitjaks jäänud.

Linna põgenenud talupoegade küsimus jäi aga endiselt veel aastakümnete jooksul päevakorda. Ikka ja jälle tõuseb see üles Liivi maapäeval, XVI aastasaja esimesel veerandil on ta üheks tähtsamaks tüliõunaks linnade ja teiselt poolt maaherrade ning aadlike vahel. Eriti Tallinn jäi kindlalt oma senistele seisukohtadele truuks. Selle vastu püüdis nüüd Harju ja Viru rüütelkond erilise hooga linnale peale sundida neid kokkuleppe tingimusi, mis maaherrade poolt põgenenud talupoegade väljaandmise kohta tol ajal Liivis laias ulatuses maksma pandi. Uued teravused rüütelkonna ja linna vahel ei jäänud tulemata ja paisusid eriti suureks 1513. a. Kui sama aasta sügisel Pletten-

berg oli teist korda Tallinna tulemas, et Saksa ordu uue kõrgemeistri nimel linnalt ustavusvannet vastu võtta, seadsid linnalased end täielikku sõjalisse kaitseseisukorda, linna väravale, müüridele ja tärnavale — igalepoole seati kõvendatud kaitse, sest oli karta pealetungimist rüütelkonna poolt. See kartus polnud ka sugugi põhjendamatu, sest rüütlite ülespidamine linna vastu oli tõesti ähvardav. Verise kokkupõrkeni lugu seekord küll ei läinud. Ordumeistri lepiv vaheseisamine mõjus pisut meeli rahustavalt. Kuid see oli ainult selleks korraks. Hõõrumised talupoegade pärast rüütelkonna ja linna vahel kestsid endiselt edasi.

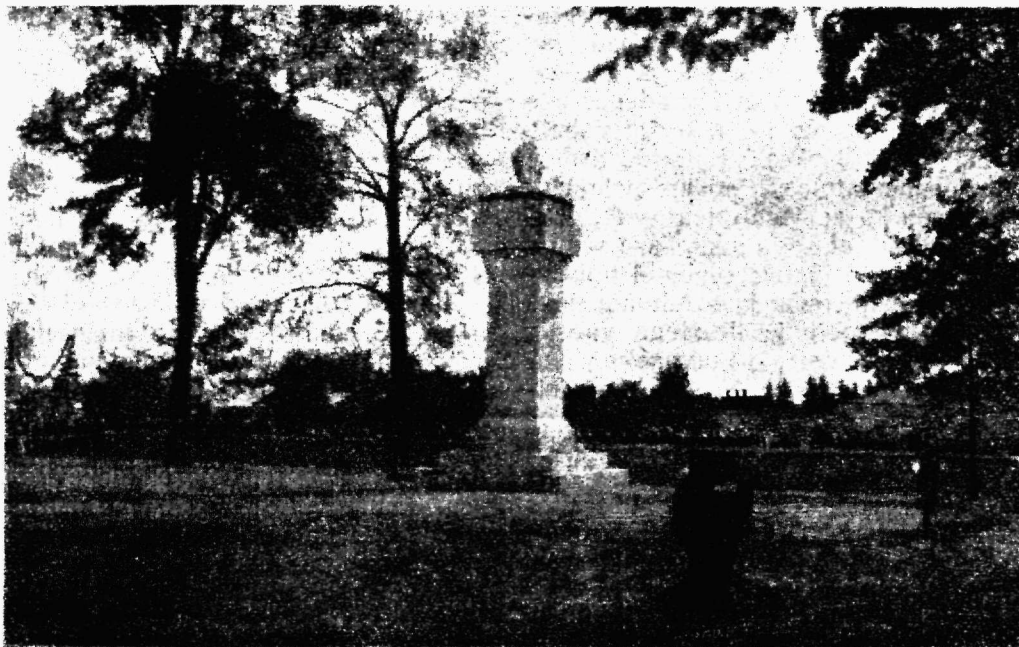
Peale Harju-Viru rüütelkonna asusid põgenenud talupoegade pärast Tallinnaga vaenujalale ka piiskopid, nii Tartus, Saaremaal kui ka Tallinnas. Igalt poolt tuli linna peale sagedaid kaebtusi Plettenbergile. Kuna viimane ka ise aadli seisukohti pooldas, siis võib öelda, et kogu maa kõrgemad võimud olid Tallinna vastu ühises väerinnas. Sellest hoolimata püüdis linn siiski püsida oma seisukohtadel.

Et tekkinud teravusi pehmendada, püüdis Plettenberg esialgu diplomaatilise vahelsobitusega Tallinnat oma vastastega, eriti Harju-Viru rüütelkonnaga viia kokkuleppele. Esialgu manitseb ta oma kirjas, mis saadetud 10. detsembril 1514. a. Tallinna gildedele ja kogukonnale, linna järelandmisele (Akten und Rezesse der livl. Ständetage III, nr. 59). Kuna aga ka see katse tagajärjetuks jääb, saadab ordumeister järgmise aasta sügisel vahekohtunikud Tallinnale, kelle ülesandeks poolte vahel kokkulepet sobitada. Mõtete vahetuses, mis selle sobitamiskatse puhul tekivad, rõhutavad pooled veel kord oma seisukohti (v. A. u. R. III, nr. 60—63). Harju-Viru rüütelkond nõuab, et linn välja annaks kõik sinna põgenenud talupojad, kes maapidajad ehk seda kord olnud, nii vanad kui noored, nii vallalised kui ka abielus olevad. Samuti ka need, kes kohustatud oma isandale maksusid või kümnist andma, välja jättes nende hulgast ainult neid, kes juba 30 aastat linnas asunud ehk juba lastena sinna sattunud. Ainult vabadikud, kes ilma maata olnud, samuti ka palgateenijad, kes mingit kuritööd polnud toime saatnud, pidid võima linna jääda. See oli põgenenud talupoegade suhtes kõige olulisem nõudmine, kuigi selle kõrval esinesid ka teised. Linna poolt vastatakse kõigi süüdistuste peale üksikasjaliselt. Ja nähtavasti ure argumendina, seni igatahes vähe esitatuna rõhutatakse Tallinna tähtsat osa maakaitse alal. Kuna linnas olla nagu nii palju rootslasi ja daanlasi („iga kolmas inimene“), siis tulla eriliselt püüda, et sinna võimalikult rohkem saada pärismaalasi. Ainult sel tingimusel võida Tal-

linn tagajärjekalt välisvaenlase, daanlaste, rootslaste ja venelaste vastu seista. Edasi seletatakse, et talupoegi linna mitte ei kutsutavat, vaid nad tulla ise. Vana kombeõiguse järele olla kõigil võõrastel Tallinna sissepääs ja sealt väljaminek täiesti vaba. Nii palju kui mäletatakse, ei olla Tallinnas kunagi talupoegi seotult ja vangistatult, nagu mõisnikud nõuavad, välja antud. Ka käivat see Tallinnas maksva Lüübeki õiguse vastu, mille järele linnas mõistetavat õigust kõigile ühetaoliselt, olgu ta vaene või rikas, kodanik või talupoegine.

teisele „sõbrad“ olema. Mingit tegelikku tähtsust sel vahekohtunikkude otsusel siiski ei olnud. Ägedad kaebtused Tallinna peale põgenenud talupoegade varjamise puhul kordusid endiselt ka järgmise aasta maapäeval Volmaris ja linna esindajad toonitasid täie rõhuga, et nad ses küsimuses oma vana kombeõiguse järele toimida (v. A. u. R. III, nr. 66, pp. 46—47).

Et kohapeal näis võimatu olevat tüliküsimusi Tallinnaga lahendada, esinesid tema vastased paavsti ees kaebtusega, paludes tema vahelesegamist. Roomas anti asi Riia peapiiskopi lahendada ja detsembri keskpaigas

Ausammas vabadusvõitluses langenud sõduritele Raplas.

Ausammas on püstitatud Rapla kiriku juures; on valmistatud kujur J. Koortilt Kaarma marmorist. Sambasse on rainitud 142 võitluses langenud sõduri nimed.

Lõpuks teevad ordumeistri vahekohtunikud mõlemate poolte nõusolekul 17. sept. 1515. a. otsuse (A. u. R. III, nr. 64), mille järele täis-talunikke, adramaamehi, kes linna põgenenud, tuli nende endise peremehe, mõisniku, ettepanekul, kuid linnakohtuniku korraldusel kinni võtta ja neid nõudja kulul vee ja leiva peal hoida, kuni nad vabatahtlikult otsustavad oma isanda juure tagasi minna. On aga möödunud aasta ja „päev“ (6 nädalat), on ühes sellega ka iganud igasugune nõudmine põgenenud talupoja kohta. Linn on siin teataval määral järele annud, kuid siiski suuremas ulatuses oma seisukohtadele jäänud.

See otsus pidi olema kümneaastase kestvusega, mille jooksul mõlemad pooled pidid teine-

1517. a. oli sel juba vastav korraldus paavstilt käes. (A. u. R. III, nr. 77). Ordumeister ja peapiiskop püüdsid veel kord linna ja rüütelkonna vahelist tüli kokkuleppe teel lahendada. Ka Riig soovitas Tallinnal Harju-Viru rüütelkonnaga ajutiselt kokku leppida (A. u. R. III, nr. 78). Et aga vastavaist läbirääkimisist midagi välja ei tulnud ja tüliküsimuse lahendamine viibib, segas ordumeister Plettenberg jällegi asjasse. Tema algatusel peeti 1521. a. märtsis linna ja rüütelkonna vahel läbirääkimisi, mis aga ei annud tagajärgi (A. u. R. III, 113). Hiljem tõuseb põgenenud talupoegade küsimus ikka ja jälle päevaakorraile, ilma et seda kuidagi leplikult lahendada suudetaks. Ilma et siin üksikasju jälgida, mis üldiselt enam erilist uudist ei paku.

esitame siin ainult ühe uue argumendi, mille Tallinn leidnud oma seisukoha põhjendamiseks ja mis varem ei esine.

Maapäevale, mis Volmaris veebruaris 1532. a. kokku tuli, läkitatavale saadikuile juhtnööre andes, seletas Tallinna raat muu seas: „Pögenenud päristalupoegade väljaandmise kohta selle maa isandate ja rüütelkondadega soovitud kokkulepet teha ja liitu astuda ei tunnusta aulik raat soovitavaks ega heaks, silmas pidades, et pole kindlasti teada, kudas ja missugustel tõelistel põhjustel on sel maal sisse seatud talupoegade pärisorjus ja nende igaveneikestav sulasepõli; nii pole siiski teadmata, et mõned selle maa talupojad, ja eriti Harjus ja Virus, alguses polnud päris omad, vaid olid vabad ning anti kiidetud, õndsas mälestuses (puhkava) Daani kuninga poolt ühes maa ja linnadega, mis seal asumas, ilma mingi orjuse märgita vabalt, nagu nad seni olnud, Saksa rüütelkule ordule üle... Et see pahastatud pärisorjus pole loomulikku algpära ja ka seni pole teatavaks saanud ega tõeks tehtud, et see oleks sisse seatud jumaliku või kirjutatud õiguse olulistel põhjustel, oleks aulikul raadil paha ja sündmata nõus olla säärase kokkulepete ja liitudega vaeste, armetute, mahajäetud inimeste igaveseks rõhumiseks ja (nende seisukorra) raskendamiseks... (A. u. R. III, nr. 298, p. 4). — See oli väga laiaulatusline argument, mille Tallinn siin talupoegade kaitseks püstitas; see ulatas oma olemuselt mitu aastasada ajaloos ette, mis alles XVIII aastasaja lõpul ja XIX algul sai talurahva vabastuse eest võitlejate üheks tähtsamaks sõjariistaks. Mitte ainult omal alal ei tahtnud Tallinn olla talupoegade kaitsjaks, vaid ta pani kü-

simusmärgi alla koguni üldises ulatuses pärisorjuse õigusliku põhjenduse.

Nagu ülalpool nägime, polnud Tallinn mitte ainult sõnadega talupoegi kaitsmas, vaid ta oli valmis seda ka teoga toetama. Eriti teravalt ilmenes see varsti peale ordumeister Plettenbergi surma 1535. a. Riisipere mõisnik Iohann Uexküll oli ühe talupoja, keda kahtlustas varguses ja kes oma isanda lossist oli põgenenud, ühes kõrtsis linna maa-alal kätte saanud, siis teda, nagu Tallinna kriminaalkroonika kirjeldab (Nottbeck, D. alte Criminalchronik Revels, lhk. 81): „esmaltpõhitanud ning raskesti piitsutatud ja siis ta paku sisse löönud ning kaks ööd seal suure külma käes kinni hoidnud, nii et tal jalad ära külmanud. Siis võttis ta puuhalu ja lõi teda külmavõetud jalge alla ja selle järele puuga kaks korda vastu pead, nii et mees hinge heitis.“ Mahalöödu sõprade ja venna pealekaebamisel pandi Iohann Uexküllile tee linna kinni. Ta ilmus siiski sinna. Võeti aga vangi ja mõisteti surma. Et sellest pääseda, pakkus ta suurt lunastusraha: „seekidele ühe küla ning iga aasta kogu eluaja jooksul üks säilitis rukkid ja linnale 1000 marka. Seda ei võinud kohus mitte lubada — jutustab mainitud kriminaalkroonika. — Sündigu rikkaga samuti, nagu vaesegagi!“ — Uexkülli kallal saadeti surmaotsus täide. See sündmus oli tõesti eriskummaline ja sünnitas veel paljude aastate jooksul rohkesti paksu verd ja tema järelekaaja ei vaibunud niipea. Samuti kestavad edasi hõõrumised linna ja rüütelkonna pärast ja ulatuvad otsaga märksa hilisemasse ajajärku, elavad üle orduriigi languse ja jätkuvad ka Rootsi ajal.

(Lõpp.)

PAAR MÄÄRDINUD KINGI.

INGLISE KIRJANIKU LENNOX ROBINSONI NOVELL.

Ma tahan katsuda seda lihtsalt üles kirjutada, just nii, nagu see sündis. Tahan katsuda mitte midagi liialdada.

Ma olen kakskümmend kaks aastat vana, minu vanemad on surnud, mul pole ei vendi ega õdesid; ainus järeljäänud sugulane on tädi Margarete, isa õde. Ta pole abielus ja elab üksinda oma väikeses majas maal, läänepoolses Cork'i maakonnas. Ta on minu vastu hea ja ma veedan sageli oma puhkeagegu tema juures, sest olen vaene ja mul on vähe sõpru!

Olen koolitajanna — see tähendab, ma õpetan joonistust ja laulmist. Ma olen asetäitja-õpetaja kahes või kolmes Dublini koolis. Välistelt näin olevat nõrk ja habras, kuid tõepoolest

ei ole ma seda. Mul on kitsad, peened käed kahvatute, teravaotsliste sõrmedega — toda liiki käed, mida nimetatakse „kunstniku käteks“.

Ma lootsin, et tädi kutsub mind jõuluks enese juure külla. Juhtumisi oli mul õige vähe raha, sest olin tasunud ühe suurema võla, mis oli järele jäänud mu vaesest isast, ja see tõi mulle äärmise kitsikuse. Tundsin ennast kurnis nõrgana ja haiglasena ega teadnud, kuidas pühi üle elada ilma tädi juure sõitmata. Teab, kuidas sellega küll oli, aga kümme päeva enne jõuluid oli mul kutse käes. Muidugi võtsin ma selle tänuga vastu ja, olles viibinud kahekümnendal viimast korda koolis, pakkisin oma

kohvri, otsisin üles vanad, meeltliigutavad laulud, mida tädi Margarete kõige rohkem armastas, ning asusin Rosspatrick'i poole teele.

Sadas vihma, kui päralt jõudes nägin tädi Margaretet, kes oli mulle jaama vastu tulnud. „See oli hirmus kuu, Peggy,“ ütles ta, pönihobuse pead pikka tänavasse keerates, mis nelja penikoorma pikkuselt lahutab Rosspatricki jaamast. „Ma usun, viimase kuue nädala kestel on sadanud igapäev. Ja neid marusid! Kahe päeva eest kaotasime ühe korstna: katusesse telkkis auk ja selle kaudu tilkus vihm läbi lae ka võõrastetuppa. Ma lasin panna sinu voodi kolikambris.“

Mina kinnitasin tädile, et mulle kõlbab kõik; mida ma soovisin, oli tema selts ja paar rahulist päeva. „Seda peab sul olema,“ ütles ta. „Tõepoolest, sa näid olevat väsinud: sul on ilne, nagu oleksid just läbi teinud mõne kangekaelse haiguse või jälle, nagu seisaks see sul ees. Õpetajaamet kurnab su ära.“

Kolikambris oli tõepoolest väga lahe. See oli suur tuba kahe kõrge aknaga; ta asus põõningul ja tädi Margarete polnud seda iial tarvitanud magamistoaks. Me istusime õhtul kaua üleval ja lobisesime tule ääres. Siis saatis tädi Margarete mind mu tuppa; ta jäi õige kauaks, sibas asjalikult sinna-tänna, vaatas mu voodilinasid, seadis mööblid paremini, et teha mulle ruumi nii mugavaks, kui võimalik. Viimaks hakkasin naerma. „Miks ei peaks mul olema siin mugav? Tuleta meele minu närust, väikest magamistuba Bruswick-Street'il! Mis viga peaks olema siis küll sellel siin?“ — „Midagi — oh, ei midagi,“ lausus tädi peaaegu segaselt, suudles mind ja läks. Mina magasin päris hästi. Lõin silmad lahti alles siis, kui ümmardaja mind hüüdis, ja niipea, kui ta oli läinud, suikusin unne tagasi. Mul oli naeruväärt unenägu. Nägin unes, et olin võõrusel kellegi rikka, vana lady juures; ta pakkus mulle tuhandelise aastas ja mõnusa korteri. Minu ainsaks kohuseks oli tema riideid koide eest hoida; tal oli arutu hulk ilusaid, kallihinnalisi ülikondi ja nähtavasti kartis ta, et koid võiksid neid puruks närida. Ma võtsin tema ettepaneku kohe vastu. Mäletan, et ütlesin temale lõbusalt: „Selle tegevusega pole mul vaeva, sest heameelega lõõn koid surnuks.“

Imelik oli, et ma võisin seda öelda, sest tõepoolest ei armasta ma koguni koisid surmata — ma vihkan ülepea midagi surnuks liüa. Aga minu unenägu oli kergesti seletatav, sest kui ma, nagu mulle näis, üks sekund hiljem ärkasin, hoidsin ma pöidla ja esimese sõrme vahel surnud koid. See purukslitsutud koi mu sõrmede vahel tõi mulle väikese jälkuse-tunde, kuid ma viskasin koi ruttu maha, karga-

sin voodist ning riietusin. Tädi Margarete oli söögitoas ja kuulas mult hoolega ning kartlikult järele, kuidas mul öö läinud. Ma rahustasin teda varsti ja üheskoos naersime mu naljaka unenäo üle.

Päev möödus üsna kenasti ja ma ei lahkunud majast. Laulsin hulk laule, hakkasin tädit joonistama — mida olin kavatsenud teha ju aastate eest —, kuid tundsin, et mu tervis polnud täiesti korras; mul oli peavalu ja ma olin närvilik — nagu mina arvasin, sel põhjusel, et olin istunud kogu päeva toas. Magamaminek tundus mulle väga vastumeelsena. Ma kartsin, kuid ei teadnud, mida.

Igatahes tädi Margaretele ei lausunud ma

Artur Paulmeister †.

Artur Paulmeister saatis oma lapsepõlve mööda Saaremaal, Põide kirikumõisas, kus tema isa, kes Tervastust Viljandimaalt pärit, kõstri ja kooliõpetaja ametit pidas. Tema õppis Kuresaare gümnaasiumis, mis tol ajal, 80-datel aastatel, alles Saksa koolist Vene kooliks oli muutumas. Saksa linn oli Kuresaar siis, aga palju ei näi ta oma vaimust Paulmeistrile annud olevat, kes sakslusest koguni vabaks jäi. Kuresaares väikse ametnikuna teenimise järele, kolis Paulmeister, arvata 28-aastase noormehena, „Postimehe“ peatoimetaja kutsel Tartu, et selle lehe toimetuses tööle asuda. Enam kui 20 aastat kirjutas ta siin siis sõnumid, tõlkis jutte ja tegi muud toimetusetööd, vaikselt ja tagasihoidlikult. Tema tõlkeid on küll tuhanded inimesed lugenud. Enamasti on need „Postimehe“ joone all ilmunud.

sest sõnagi. Sel ööl hakkasin nägema und samal hetkel, kui uinusin. Mulle näis, nagu vaataksin ma kusagilt kõrgustikult iseene peale alla. Nägin ennast öösärgis kükitavat magamistoa ühes nurgas. Mäletan, ma imestasin selle üle, et mina seal kükitasin. Astusin lähemale ja vaatasin end veel kord, siis nägin, et nurgas kükitaja polnud mitte mina, vaid suur, valge kass, kes valvas hiireauku. Rahustasin ja pöörsin kõrvale. Seda tehes kuulsin kassi hüppavat. Ma keerasin ümber. Kass hoidis kihvade vahel hiirt, ja kassi kombel nurrutades, vaatas minu poole üles. Tema nägu aga sarnanes naise näole — sarnanes minu näole.

Võib olla, ei kõlagi see nii väga kohutavalt, kuid juhtumisi kardan ma hiiri nagu surma. Mõte, hiirt oma käte vahel hoida, hiirt suuga puudutada, hiirt — oo, ma ei suuda seda isegi mitte üles kirjutada. Ma arvan, et ärkasin vist kisaga. Olin voodist hüpanud ja seisin põrandal. Haarasin kätte küünla ning uurisin läbi terve ruumi. Ühes nurgas seisis mõned kastid ja karbid: nende taga võis ehk olla mõni hiireauk, kuid mul polnud julgust neid paigalt lükata ja järele vaadata. Jätsin küünla põlema ning lamasin kogu öö valvel. Järgmine päev oli selge ja külm. Käisin hommikul ja pealelõunal hulk aega jalutamas. Kui jõudis kätte magamisaeg, olin üliväsinud ja unine. Läksin sedamaid voodisse ja magasin unenägudeta kogu öö. Järgmisel päeval märkasin, et mu käed olid muutunud imelikkudeks. „Imelikkudeks“ pole vast ehk tabav sõna, sest mõistagi teeb külm naha karedaks ja punaseks ja ilm oli küllalt külm, et seda seletada. Kuid mitte ainult see, et nahk oli kare, terve käsi näis suurem, tugevam, koguni mitte nagu mu oma käsi. Kui naeruväärselt see kõlab! Aga terve see lugu on naeruväärt. Mul on meeles, et kord lapsena koolis olin eksikombel tõmmanud jalga teise tütarlapse kingad. Mul tuli neid kanda õhtuni ja mu enesetunne oli närune. Pidin alatasa vaatama oma jalgu ja nad näisid mulle täie inimese omadena. See tegi mind haigeks, ma ei tea, miks. Sama enesetunne oli mul vaadeldes nüüd oma käsi. Tädi Margarete pani tähele, kui karedad ja paistetatud nad olid, ja andis mulle mingi määrde, millega ma neid võidsin, enne kui heitsin magama. Olin kaua ärkvel. Mõtlesin oma kätest. Nähtavasti oli mul võimatu neist mitte mõelda. Nad näisid pimedas kasvavat järjest suuremaks ja suuremaks; näisid olevat inetud käed, mingi koleda ahvi käed; näisid täitvat tervet ruumi. Muidugi, oleksin ma tikust tuld tõmmanud ja küünla põlema süüdanud, oleksin rahustunud ainsa minutiga; kuid, otsekoheselt öeldud, mul polnud julgust. Kui ma üht kätt teisega puudutasin, näis see kare ja karvane, nagu mehe käsi.

Viimaks jäin magama. Nägin und, et kargasin voodist ja avasin akna. Seisatasin mõne minuti ning vaatasin ümber. Kuu paistis ja oli kibe külm. Tundsin ägedat tarvet minna jalutama. Nägin und, et panin ruttu riidesse, tõmbasin kingad jalga ja läksin akna kaudu välja. Külmanud rohi ragises mu jalge all. Läksin, nagu mulle näis, mitu penikoormat mööda teed, mida ei mäletanud olevat käinud iial enne. Ta viis ülesmäge; vastutulijaid ei olnud. Varsti jõudsin kõrgustiku harjale; tee kõrval, keset lagedat põldu seisis suur maja. See oli kitsas,

kolmekordne hoone, mille üle levis mingi lagunemise vari. Ühest aknast kõige ülemisel korral paistis tuli. Otsustasin astuda sisse ja küsida teed kodu poole. Varbadest aiavärv lahutas rohuga kinnikasvanud puiestee maanteest; see oli lukus ja mul polnud võimalik seda avada; sellepärast ronisin üle. Värv oli kõrge, aga ma ronisin üle kergelt, ja ma mäletan, et mõtlesin endamisi unes: „Kui see ei oleks mitte unenägu, ma ei võiks kunagi nii kergelt ronida.“ Koputasin majauksele ja peale selle, kui olin koputanud veel korra, avati aken, kust paistis tuli, ja kellegi hääl küsis: „Kes on siin? Mis te soovite?“

Hääl tuli keskmistes eluaastates naiselt kahvatu näo ja õlgadele allarippuvate määrdinud hallide juuksesalkadega. Ma ütlesin: „Tulge alla ja rääkige minuga. Ma tahaksin teada teed tagasi Rosspatrick'i.“ Pidin kordama talle seda kaks või kolm korda, viimaks siiski tuli ta alla ja avas kahtlaselt ukse. Ta avas selle vast mõne tolli laiuselt ja jäi ise selle vahele seisma. Ma küsisin teed koju ja tema seletas mulle närvilikult ning kohkunult sihti. Siis nägin unes, et ma ütlesin: „Laske mind sisse soendama.“

„On hilja, te peate minema koju.“

Mina aga naersin, tõukasin äkki jalaga ust ja libisesin naisest mööda. Mäletan, kuis ta abitult ja ehmunult hüüdis: „Mu Jumal!“ Oli võorastav, et tema ehmatas, kuna mina, noor neiu, üsna üksinda võoras majas, koos võõra naisega, penikoormate kaugusel kõigist neist, keda tundsin, ei olnud ehmunud mitte põrmugi. Kui ma soendades tule ees istusin, kuna tema katelt keema seadis (sest ma olin palunud teed) ja tema arglikke, kohkunud liigutusi vaatlesin, torkas mulle pähe see seisukorra kummalikus ja ma ütlesin naerdes: „Teie näite mind kartvat?“

„Koguni mitte, preili,“ vastas ta hääl, mis peaaegu värises. „Teie ei pea mitte kartma, selleks pole vähematki põhjust,“ ütlesin mina ja panin käe tema käsivarrele. Ta heitis pilgu minu käele ja ütles jälle: „Oh, mu Jumal,“ ning taandus vankudes seinani. Nõnda püsisime pool minutit. Tema silmad peatusid kõrvalpöörmatult minu käel, mis lebas mu süles; näis, nagu ei suudaks ta silmi kunagi neilt pöörda. „Miks te mind nii vaatlete?“ ütlesin mina. „Teil on tütarlapse nägu,“ sosistas ta. „Ja — Jumal aidaku mind — mehe käed.“

Vaatasin oma käsi. Nad olid suured, tugevad, soonelised, kaetud karedate, punaste karvadega. Võorastav on öelda, et nad minus enam vastikuse tunnet ei tekitanud: olin nende peale uhke — uhke nende tugevuse, jõu peale. „Miks te kardate?“ küsisin. „Need on peened

käed. Tugevad käed." Tema aga vaatles neid ikka edasi, lootusetult ja tardunult. „Kas olete näinud kunagi varem nii tugevaid käsi?“ küsisin naeratades. „Need on Ned'i käed,“ ütles ta viimaks sosinal. Ta tõstis enese käe oma kaela juure, nagu lämbuks ta, ja tema pluusinööbid kargasid lahti. Tal oli pikkk kael; see liikus, nagu oleks tal raske neelata. Ma olin uudishimulik, kas ulatavad mu käed tema kaela ümbert kinni võtma. Äkki teadsin, et nad ulatavad, ja ma teadsin, miks mu käed olid suured ja soonelised, teadsin, miks oli neile antud jõud. Tõusin püsti ja haarasin tai kaelast kinni. Ta kaitses end üsna nõrgalt; libises maha, lüües peaga vastu seina; libises maha punasele telliskivipõrandale ja lamas vaikselt, aga tema kael minu käe pigistuses liikus veel ikka; mina ei lödvendanud kätt. Äkki, kuna ma põlvili olles tema üle kummardasin, tõstsin tema pea üles ja lasin selle pehmelt vajuda põranda kividele. Seda tegin ikka jälle uuesti; tõstsin pea kõrgemale ning lõin ikka tugevamini ja tugevamini vastu maad, kuni ta lõmmi oli vajunud nagu muna ja keha liikumatult lamas. Naine oli kähgistanud ja surnud. Ma jätsin ta lamama ning jooksin majast välja; maanteele jõudes tundsin oma näol vihma. Sulas.

Kui ma üles ärkasin, oli vara. Aegamööda tuli öine unenägu mulle meele ja täitis mind hirmuga. Vaatasin oma käsi. Need olid õrnad, kahvatud ja nõrgad. Tõstsin nad suu juure ja suudlesin. Aga kui Mary mind pool tundi hiljem äratama tuli, hakkas ta ärevusega jutustama üht pikka lugu kellestki naisest, kes olevat öösel ära tapetud ja kuidas postipoiss olevat leidnud lahtise majaukse ning surnukeha. „Ja kindlasti, preili, siin elas ta kord kaua aja eest; juba varem tahtis tema mees teda kord tappa, just selles toas; mees tahtnud teda kähgistada, ta olnud poolsurnud. Sellepärast tegi armuline proua sellest toast kolikambri. Mees paigutati siis mingi varjupaika; kuu aja eest olevat ta seal surnud.“

Minu ema oli shotimaalane ja kinnitas, te-

mal olevat kaugelenägija and. Oli selge, et ma olin selle temalt pärinud. Ma olin kirjeldamata suures ärevuses. Tõusin voodis istukile ja jutustasin Maryle oma unenägu. Ta kuulatas vaevalt, inimesi huvitavad harva teiste unenäod. Pealegi kipitas tal vist südamel tädi Margaretele uudisest rääkida. Ta ruttas minema. Mina lebasin voodis ja mõtlesin kõike järele. Viimaks hakkasin naerma, lugu oli nii võõras ja eriskummaline. Kui ma aga voodist välja tulín, komistasin millegi otsa. See oli väike määrinud king. Esmalt tundsin ta vaevalt ära, siis nägin, et see oli üks minu õhtu-kingadest; teine lebas siinsamas kõrval. See oli paar ilusaid, tumesiniseid atlaskingi, kingitus kelleltki neiuult, keda armastasin üliväga; ta oli need mulle kinkinud just ühe nädala eest. Eelmisel õhtul olid nad olnud nägusad, uued ja uhked. Nüüd — poriga koos, kriimustatud ja atlas pealt rebenenud. Keegi oli neis käinud kusagil väga, väga kaugel. Ja mul tuli meele, et unenäos olin otsinud kingi ja need jalga tõmmanud. Istudes voodi äärel, vallatud järsust peapööritusest ja haigushoost, määrinud kingad käes, oli mul hetk aega nägemus ühest punajuukselisest mehest, kes aastad läbi, öö öö kõrval lamas siin selles toas, vihkas valgenäolist unuvat naist tema kõrval, ja soovis enesele jõudu ning julgust selle naise ärakähgistamiseks. Ma nägin teda mitmed aastad peale selle — vabastatud surma läbi — sesse ruumi tagasi pöörvat; nägin teda haaravat kinni õrnakuulusest neiuist, kes liig nõrk, et temale vastu seista; nägin teda uurides vaatlevat seda neidu, tema käsi tugevamaks tegevast ja viimaks tema kaudu teostavat — oma lõpetamata tegu. — Nägemus kadus sama ruttu, kui oli ilmunud. Ajasin enese sirgu. „Tühi puru, võimatu,“ ütlesin ma iseenele. „Küllap leitakse mõrtsukas veel enne õhtut üles.“

Aga käes hoidsin veel ikka määrinud kingi. Tundub, nagu peaksin ma neid hoidma iga-vikuni.

Tõlkinud J. M.

LUULETUS RABINDRANATH TAGORE'LT.

Tõlk. H. AIMRA

Tunnen, et kõik tähed säravad minus.

Maailm tungib mu ellu nagu voog.

Lilled õitsevad mu kehas.

*Kõik noorus maalt ning veest nagu tulestik
põleb minu südames; ja kõigi esemete hingus
mängib mu mõtetel kui flöödil.*

MONTROSE.

Norra kirjaniku SVEN ELVESTAD'i romaan. Eestist. E. J.

4

VII.

Keegi meesolevus.

„Aga,“ jätkas salapolitseinik naljatades, „kuulus luuletaja ei või midagi parata, et ta kandis nime, mis kahesaja aasta jooksul tema kodumaal — Daanis — väga harilik oli. Teie võite kindel olla, et mehel, kes kannab Hans Christian Anderseni nime, on kodu sõbralikul Daani rannal.“

Krag tõmbas kaelaräti käte vahele laiali ja laskis ta värve läbi akna tungiva päikese paistel kiirgada.

„Igatahes on lugu nii selle räti omanikuga,“ ütles ta, „Daani laeva „Eddistoni“ madruse, Hans Christian Anderseniga. See on number IV meie loetluses.“

„Seda nime pole ma Montrose röövimisloos kohanud,“ ütles Keller. „Kust kurat olete selle välja õngitsenud? Seisab see nimi sel jõledal rätikul?“

„Ei,“ vastas Asbjörn Krag, „siin seisab teine nimi: Cienfuegos, Bilbao“.

„Kas see ongi number IV?“

„Ei, milgi tingimisel! see on ainult kaubamaja nimi. See seisab siin üleval nurgas. Kas näete, Keller, rätik on päris uus ja paremast siidist. Üks kurjategija on selle lahingupalavikus raamatukogus kaotanud. Vististi on ta seda üksainus kord kannud. See on tüübiline merimehe kaelarätt, nagu neid Hispaania sadamates väikestes poeketes müüakse. Pole tarvis iseäralist teravmeelsust, et selles üht kuri-

Eesti Naisorganisatsioonide Liidu juhatus.

Pahemalt poolt paremale poole: Helmi Jansen (kirjatoimetaja; kirjastus-komm.), Stella Veiler (hoolekande-komm.), Johanna Päts (hoolekande-komm.), Linda Einbund (hoolekande-komm.), Salme Paldrock (abijuhataja Tartus, kutseharid.-komm.), Marie Reisik (juhataja; kirjastus-komm.), Alma Ostra (juriidiline komm.), A. Suursaar-Lindeberg (Võrus), Alma Johanson (kutsehariduse komm.).

Eesti Naisorganisatsioonide Liidu asemikkude-kogu koosolek 1. märtsil 1924.

Esitatud on 13 organisatsiooni. Eesreas Liidu juhatus ja koosoleku juhataja Marie Raamot (X).

teo jälge tunda. Päeva jooksul olen lasknud uurimisi toime panna ja teada saanud, et purjelaev „Eddiston“ on viie päeva eest Bilbaost siia jõudnud ja et üks madrus eile esimest korda maabumisloa saanud ja sarnase kaelarätiga maale läinud. See madrus on daanlane ja ta nimi — Hans Christian Andersen, see on aga ainuke, mis tal on ühist „inetu, halli pardikese“ kirjutajaga.“

„Pagana pihta,“ hüüdis Keller, „see on ju äärmiselt tähtis leidus.“

„Võib olla,“ ümises Krag, „nüüd andke mulle aga lähemaid teateid Rooma numbrite I, II ja III üle.“

Keller võttis paberi ja luges:

„I. Arnold Singer, ütleb, et ta kolmekümneviie-aastane on, varem kohtu all olnud ei ole, politseis tema päevapilti ega näpujälgi ei leidu. Kinnitab, et ta abt Montrose juures toime pandud kuriteost midagi ei tea. Annab silmatorkavalt tagasihoidlikke seletusi oma elu üle. On aiandust õppinud Amsterdams Hobbema juures. Lahkus sealt seitsmeteistkümnenda-aastasena, on hiljem merimees olnud ja kord siin, kord seal töötanud. Otsekohe küsimise peale, kas ta ei töötanud umbes kolme aasta eest „Kuld Paabulinu“ võõrastemajas deko-

raatorina, annab jaatava vastuse. (Vaata allpool II.) Tõendab, et läinud nädala abt Montrose aias töötanud ja selle eest kolmkümmend krooni saanud. Abt Montrose käega tehtud märkus kinnitab seda tõendust. Seletab, et ta aias tööl olles kaotanud päevapildi, mis pärast raamatukogus leiti. Päevapildil on selged näpujäljed ja mullaplekid. Need on Arnold Singeri näpujäljed. (Kelleri erimärkus: politsei peab mõõnma, et päevapildisse puutuvad asjaolud töölise Arnold Singeri kasuks tunnistavad.)

II. Clary Whist-Singer, „Kuld-Paabulinu“ peremehe tütar. Õppis tunda Arnold Singeri kolme aasta eest, kui viimane töötas dekoratorina tema isa võõrastemajas. Seletab, et ta oma meest üle kõige armastab, seletab edasi, et ta mees on korralikkuse ja virkuse eeskuju. Iga neljateistkümnenda päeva järele andis naisele väikeseks majapidamiseks paraja summa. Ta oli peaaegu kogu päeva tööl, mõnikord koguni öösel, kui töö kaugemal oli. Ütleb, mõnikord imestanud selle üle, et Arnoldil mingit kindlat tööd polnud. Edasi tõendab, et ta rahutu oli, kui mees mitmeks päevaks ära jäi ja tal siis mõttesse tuli, et mehel on mingi saladus. Niipea aga, kui mees ilmus, kadus rahutus kohe.

Paar korda oli ta juhuslikult näinud mehel suuri rahasummasid olevat. Kui ta temalt aga raha üle lähemaid teateid küsinud, vastanud mees naerdes, et ta ühele sõbrale midagi peab muretsema. Seda sõpra polnud naine aga iialgi näinud, Arnold ei käinud kellegagi läbi ja keegi ei tulnud nende maija. Ta kinnitas iga punkti seletuses, mis ta mees oli öö sündmuste kohta annud. Ta ei uskunud, et mees hiljem kui kell kaks, pool kolm koju tuli (roimarid lahkusid aiast kell kolm), ometi ei võinud ta seda kindlasti öelda.

(Kelleri erimärkus: Kui oletada, et Arnold Singer on roimar, siis kujutab noorpaari elu tüübilist roimari abielu pilti. Arnold varjab naise eest, et ta elab varastatud rahast. Kui ta öösiti väljas on, nagu roimarid sageli peavad olema, siis seletab ta seda tühiste ettekäändega. Vaadates sellelt seisukohalt on ka üsna loomulik, et Arnold ei või naisele öelda enesel kindlat tööd olevat. Muidu oleks naine teda kergesti võinud vale pealt tabada. Kõik näitab, et Arnold tahtis igal tingimisel varjata oma kuritegusid naise ees, keda ta armastas. Ta on moodsa kurjategija tüüp, kes elab mugavat perekonnaelu ja tumedat roimarielu, üks neist kavalaist, külmaverelisist isikuist, kes on riigile suureks hädaohuks. Suure osavusega püüab ta nüüd päästa, mis veel päästa on. Talle ei meeldinud, et kergemeelne Charlie ümber hukkus, Charlie võis kergesti teda hädaohtu saata, ja et võimalus oli temast lahti saada, kasutas ta seda kohe. Kahtlemata on tema oma sõpradega kuriteo raamatukogus toime pannud. Täitsa juhuslik jälg on politsei sinna idüllirikka suvila juure viinud.)

III. Charlie Whist, number II vend, „Kuld Paabulinna“ peremehe poeg. Kergesti läbi nähtav isik, kes mängib kõrvalist osa. Ta oli alles eile vanglast vabanenud ja pööris õe poole, sest isa silme ette ei julenud ta astuda. Kui ta öösel Singerilt raha sai, tõusis temas kohe kahtlus, kuidas vaene tööline sarnast summat võis saada. Ja kui hommikul politsei ilmus, viskas ta raha minema, sest et ei tahtnud uuesti seaduse küüsi langeda. (Kelleri erimärkus: Charlie tunnistas on juurdlusel täpselt tõendatud. Ta oli pileti võtnud aurik „Argo“ peale, mis kell üheksa pidi Argentiinasse sõitma ja juba ongi ära läinud. Sündmused sundisid Charliet oma reisi edasi lükama.)

See on kõik,“ ütles Keller.

„Palju see ju ei ole, siiski mõtlen nende pealiskaudsete andmete põhjal kindlaks teha Arnold Singeri osavõttu kuriteost. Nüüd on veel tarvis tema kaassüüdlasi üles otsida. Ja

näib peaaegu, nagu oleksite teie juba ühe jäljile jõudnud. Laske kuulda.“

Kragil polnud mingisuguseid kirjalikke ülestähendusi, poolnaljatades aimas ta Kelleri protokoll stiili järele.

Ta ütles:

„Rooma number IV, Hans Christian Andersen, madrus purjek „Eddystone'lt“, raamatukogust leitud heledavärviline Hispaania kaelaräti omanik. On sel põhjusel kahtlemata abt Montrose kallaletungimisest osa võtnud. Sai eile hommikul maabumisloa, pole peale seda enam laevale ilmunud. Kui kapten teada sai, et politsei tahab Hans Christiani kätte saada, vastas ta, seda tahtvat ka tema heameelega. Nimelt on madrus kõik kapteni väärtasjad ühes võtnud. Teiste sõnadega — ta on põgenenud ja teda peab energiliselt otsima.“

Sija võite,“ jätkas salapolitseinik, „Kragi erimärkusena juure lisada: See põgenemine näitab, et kuritegu abti raamatukogus oli juba ammugi ette kavatsatud. Et see kavatsus aga ühenduses oli laeva madrusega, kes kaugelt reisisilt tuli, teeb selle asja veel mõistatuslikumaks.“

Keller pistis vanduma.

„Põgenenud madrust rahvarikkast sadamalinna otsida,“ ütles ta, „on sama, nagu nõõpnõela otsida heinakuhjast.“

Krag õõtsutas ennast kiiktoolis edasi-tagasi; ta oli jalad ameerikalisiselt lauale pannud ja vastas hajameelselt, nagu viibiksid ta mõtted kusaigil mujal.

„Mulle poleks iial meele tulnud,“ ütles ta, „nõõpnõela heinakuhjast otsida. See igavene heinakuhi on halb eeskuju raskustele juurdlemisel. Kes nõõpnõela heinakuhjast otsib, peab hull olema. See vanasõna on vist küll tekkinud mõne hullumeelse kurbadest kogemustest.“

Mida Keller selle tähenduse peale tahtis vastata, pole ilm iial teada saanud. Sest sel hetkel tõmmati uks lahti ja keegi meesolevus hõlpsis sisse nagu varas. Ta vahtis kartlikult ringi, nagu kardaks tagaajajaid ja sules sellepeale ettevaatlikult ukse.

„Vabandage,“ ütles see meesolevus, „vabandage, et ma sarnasel kombel tulen, aga ma kardan oma kohta kaotada.“

„Ma usun, ta on hull,“ arvas Keller.

„Ehk tuleb ta otseteed heinakuhjast,“ ütles Krag.

„Ma ei mõista teid, mu herrad,“ kogeles meesolevus aralt, „aga mul on teile midagi teatada. Olen abt Montrosset näinud.“

„Teda on ka teised peale teie näinud,“ vastas Keller, „aga täna öösel kella kolmest on abt kadunud.“

Meesolevus vastas:

„Mina olen abt Montroset näinud aga täna hommikul kell kuus, kui ta pikalt reisilt tuli.“

VIII.

„Kuld Paabulind“ I.

„Teie olete kelner?“ küsis Krag.

Seda polnud raske arvata, sest seda tunnistasid mustad püksid ja määrdinud, valge vest. Kelneri sabakuue asemel kandis ta ruudulist mantlit. Ta sarnanes näitlejale, kes loomult tahab kujutada mõnda väikese trahteri kelnerit. Mees oli kurnatud unetute ööde ja joomise tagajärjel. Läbi kollase, hõreda habeme paistis kahvatu nahk. Harvad juuksekarvad olid pumati abil suure hoolega ilusasti korraldatud, et varjata kasvavat täiskuud, kui lubatud on võrrelda pealuud selle kõrge taevakehaga. Silme vaade oli jõuetu ja kustunud ja tuletas meele halvasti pestud napsiklaasi määrdinud läiget; nina oli terav ja sarnase külmanud väljanägemisega, nagu inimesel, kes kaemat aega Bacchuse poole palvetanud. Ta kõneles tasase ja tagasihoidliku häälega, sealjuures alatasa kummardudes, nagu küsiks ta, kas arvet ei tohiks tuua.

„Jah, olen kelner ja kardan väga, et ma koha võin kaotada.“

„Kuidas on teie nimi?“ küsis Keller.

„Rudolf.“

„Ja kus olete kelneriks?“

„Seda võin herradele öelda ainult siis, kui mulle lubate mind mitte ära anda.“

„Seda töotame.“

„Sest kui minu peremees teada saab, et ma politseisse olen läinud — oh sa mu taevas — siis kihutab ta mu kohe minema.“

„Kas teie peremees siis nii väga kardab politseid?“

„Ei, ei, nii polnud see mõeldud, ta ei kannata ainult, et politsei ennast tema asjadesse segab. Politseil pole viisakas kohas midagi tegemist, ütleb mu peremees.“

„Seal on tal õigus,“ ütles Keller, „ja meie ei taha teid ka kimbatusse lükata. Nii siis — kus teenite?“

„Kuld Paabulinnu“ võõrastemajas.“

Kumbki salapolitseinik ei väljendanud vähemagi liigutusega üllatust, mis valdas mõlemaid nende sõnade juures. Väike vaheaeg aga, mis järgnes, osutas, et mõlemad mõtlevad ootamatu juhtumise peale, mis jällegi viis jäljed võõrastemaja juure.

„Ja selles võõrastemajas olete kohanud abt Montroset?“

„Jah.“

„Täna hommikul kell kuus?“

„Kohe peale seda, kui üles olin tõusnud, ja ma tõusen üles punkt kell kuus.“

„Kas tundsite abt Montroset ennem?“

„Ei.“

„Kust teie siis teadsite, et see tema oli?“

„Seda sain ka alles hiljem teada — kui ajalehte olin lugenud.“

Keller tegi tusase näo.

„Seal ta nüüd on,“ urises ta, „kui mõni inimene kaob ja lehed sellest kõmu teevad, siis tulevad ikka inimesteparved, kes meile lollusi ette luiskavad.“

„Ärge unustage „Kuld Paabulinnu“ võõrastemaja,“ ütles Krag.

„See on õige,“ möönis Keller. „Peame lähemat teada saama. Öelge, herra Rudolf, teie arvasite siis abti ajalehtede kirjelduse järele ära tundvat?“

„Kahtlemata,“ vastas Rudolf, „preestrikuub . . . katkine preestrikuub.“

„Halloo!“ hüüdis Krag sõbralikult. „Tulge ligemale ja istuge . . .“ Ja Krag võttis jalad lauvalt.

„Preestrikuub,“ ütlesid mõlemad salapolitseinikud ühest suust, „oli siis abt ametiriides?“

„Mitte, kui ta tuli,“ vastas Rudolf, „see oli tal aga kaasas. Ta tuli raudteejaamast pruuni käsipaunaga. Mina lasksin ta sisse, sest peremees polnud veel tõusnud.“

„Üks silmapilk,“ katkestas Keller. „Kas olite seda meest juba varem kunagi näinud?“

„Ei, ialgi.“

„Hea küll. Edasi.“

„Ta küsis, kas ta ei võiks tuba saada, sest ta tahtvat mõni tund puhata, ta tulevat kaugelt teelt, ütles ta. Ma juhatasin talle toa ja ta läks kohe voodi, peale seda kui mulle ülesandeks oli teinud teda kell kaks äratada. Ta kirjutas oma nime majaraamatusse, Thomas Uri, laevamaakler. Naljakas nimi, eks ole, mu herrad?“

„Hästi riidetatud mees?“ küsis Keller.

„Väga peenike herra, ilus jootraha, suursugu ja preesterlik esinemine. Kahjuks ei palunud ma ta õnnistust, kui ta ära läks, sest ma ei aimanud tookord, kes ta oli, mul on ju harva võimalust kirikus käia,“ sosistas Rudolf järjekindlusetult.

„Kuidas tulite siis mõttele, et see on abt Montrose?“ küsis Keller.

„Tahan kõik korra järele jutustada,“ vastas Rudolf. „Kella kahe ajal äratasin herra. On keegi mind küsinud? oli esimene, mis ta ütles. Ei, herra Thomas Uri, vastasin mina, sest kui võõraste nime kohe märgatakse, siis on nad meile ikka sõbralikud. Ootan kedagi herrat, ütles ta, saatke ta kohe üles, kui tuleb. Vaevalt viis minutit hiljem ilmus see herra. See oli vanem, väga suursugu herra, õrna, roosi-

lise nahaga ja pehme habemega. Kui ma ei eksi, võis see mõni piiskop olla, minul igatahes pole iial õnne olnud piiskoppi näha. Aga nii olen ma teda enesele ikka kujutlenud, sarnase näoga, kust rahu välja hoovas. Noh, selle herra, keda ma enesele luban piiskopiks nimetada, ehk ta küll võib olla ainult mõni pandi vastu rahalaenaja sadama ümbrusest oli, selle herra juhatasin ma ise herra Thomas Uri juure, ja nad rääkisid umbes pool tundi tasakesi.“

„Kas teie siis sealjuures olite?“ küsis Keller.

„Ei, muidugi mitte, aga nad rääkisid nii tasa, et väljas midagi kuulda polnud. Poole tunni pärast kõlistas herra Uri, maksis arve ja siis läksid mõlemad üheskoos välja. Herra Uri kandis oma väikest käsipauna ise, mina ei tohtinud seda teha. Sel puhul sain aga teada, et herra Uri juba enne pidi olema hotellis elanud, ehk küll mitte minu ajal, sest ta oli majaoludega tuttav. Ta läks kõhklematult uksest otse kohviku, kuna õige tee viib läbi eeskoja. Kohvikus jäid niihästi herra Uri kui ka piiskop müügilaua ette seisma ja teretasid peremeest.“

„Herra Whist'i?“ küsis Keller.

„Jah, Whisti, ehk see nimi küll enim kohane oleks mõnele noorele hilpharakale kui peremehele, kes on kolepaks ja kohmakas mees, üleni punane ja valge, sest ta seisab alati joogilaua taga valges ülikonnas ja valge mütsiga. Herra Uri tundis peremeest, kes aga temaga ei rääkinud, sest peremees räägib väga harva, see nõuab temalt liig suurt jõupingutust, aga ta ulatas abtile käe üle laua. Ma tunnen seda tervitust. See tähendab südamlikku sõprust, ümin tähendab äratundmist, väike kõhatamine tähendab lahket vastuvõttu. Kui ta aga oma joogilaua tagant tõuseb ja välja tuleb, valge ja punane, nagu ähvardav hommikupilv, ja jalga tõstab, siis tähendab see lahkumist, minu herrad, välja minu majast, vilets, tähendab see, ja mis peab siis vaene Rudolf peale hakkama? Teie mõistate, mu herrad, mille kaalule panen, ja peate ettevaatlikud olema ja mind mitte ära andma.“

Krag viskas talle rahatüki.

„Edasi,“ ütles ta kannatamatult.

Rudolf pistis raha tasku sarnase väledusega, nagu ainult sel, kes vanast harjumusest unustab üleliigselt saadud raha tagasi andmata.

„Läksin herra Uri tupp,“ jätkas Rudolf, „nagu ma seda ikka teen, et järele vaadata, kas reisijad midagi maha pole unustanud. Inimesed unustavad ju nii kergesti. Kui külalised midagi väärtuslikku on unustanud, hoian ma seda, kuni nad tagasi tulevad ja küsivad. Mina olen nimelt aus inimene. Kui aga midagi vähem väärtuslikku on, jooksen külalistele järele ja saan siis alati oma väikese jootraha. Nii siis — avan ukse ja vaatan toa üle. Keegi ei oska nii kui mina, mu herrad, ainsa pilguga tuba üle vaadata. Ja seal nägin kohe, et keskkütte võrelt mingi musta riidetüki ots välja paistis. Ahi seisab akna all ja on peidetud ilusa mesingsvõre taha. Ainult minu terav silm võis väikest riideäärt näha. Avan võre (nimelt võib seda ka avada) ja tõmban, mida arvate, preestrikuue, abt Montrose preestrikuue välja.“

„Kust teadsite teie, et see abt Montrose preestrikuub oli?“

„Armsad herrad,“ vastas Rudolf. Ma olin ju lehest lugenud katkirebitud kuuest ja see kuub oli just nii kärjstatud, nagu lehed seda kirjeldasid. Siis mõtlesin: Pagana pihta, kadunud abt on siin olnud, ja toppisin kuue jälle ahju peale tagasi.

Ma pole sellest kellelegi elavale hingele midagi öelnud, sest teadsin ju, et herra tundis peremeest, ja ma olen liig tark selleks, et hotelli saladusi ära anda ja olen küllalt tark mõistma, et sarnased saladused väärtuslikud on.“

Ta löi heameelega tasku peale, kus Kragi antud raha oli.

Krag tõusis püsti.

„Millal peate jälle võõrastemajas olema?“ küsis ta.

„Kell üheksa.“

„Ilus. Kell pool kümme tulevad kaks herrat, kes teie hotellis tahavad peatuda.“

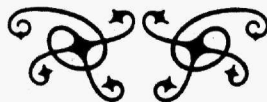
„Mõistan, mõistan,“ vastas Rudolf.

„Mis tahavad need herrad olla? „Kuld Paabulinnu“ võõrastemaja on isesugune hotell ja haruldased külalised äratavad tähelepanu.“

„Teil on õigus,“ vastas Krag, „kellena peame meie siis esinema?“

„Vabandage,“ vastas Rudolf, „aga teie peate olema tsirkuskunstnik ja see herra seal laadalaulja. Sarnane on kord juba meie hotell.“

(Järgneb.)

ANATOLE FRANCE.

Prantsusmaa suuremaks kirjanikuks peetakse praegu Anatole France'i, kellel täitus käesoleval aastal 16. aprillil 80 eluaastat. Selle kõrge ea peale vaatamata püsib ta kirjanduslikult ja ühiskondliku tegelasena teguvõimsana. A. 1922. ilmus temalt viimane raamat „La vie en fleur“ (Elu õitsengul), milles ta vanadele omase huviga omi noorepõlve mälestusi puhtas ja ilusas keeles veel kord esile meelitab; ja veel viimse ajani kirjutab ta New-York'is ilmuvale „Nation'ile“ artikleid Euroopa poliitilisest olukorrast, hoiatusi ja üleshüüdeid inimsusele.

Eestis tuntakse seda kirjanikku vähe, kes on oma loominguga isesuguse uue varjundi leidnud, mis ilmakirjandusele võrdlemisi uudiseks: iroonia ja sümpaatia ühemõdulise ühendamise. Kõiki esemeid, mida ta käsitamisele võtab, vaatab ta selle isesuguse prismi läbi, mis on ühel ajal kõige inimlikum oma leppivusega kõigi inimlike väiksuste vastu, teiselt poolt aga ka paratamatult paljastav ja irooniline. France on suur kohtumõistja ja lepitaja ühtlasi.

Meile on ta tutvustatud esimest korda noor-eestlaste kaudu umbes 10 aastat tagasi mõnede tema paremate novellidega. Nimetamisväärt on neist „Crainquebille“ — sotsiaalne satiir, jutustus keedurviljamüüjast Pariisi tänavailt, keda politseiniku poolt süütu sõimamises kahtlustatakse, kohtu alla satub, oma au ja elujärje kaotab ja hiljem, häda sunnil, korra vihmasel sügisõhtul politseinikule uuesti läheneb, nüüd juba mõttega politseinikku tõesti sõimata, et ainult ulualla saada. Nüüdne võimumees on aga teine, või ei ole tõelik sõim sugugi nii salvav kui kahtlustatud haavamine. Ükskõikselt pöördub sõimatu vanamehest eemale. Selles novellikeses peituv tüse pilge on varjatud jutustuse asjalikusse. Selles seisab A. France'i kunsti võti.

Samuti tõlgiti seekord ka väikene jutukene „Putois“, mis France'ile omase kauni ja peene lausekunstiga maalib hädavalega väljamõeldud aiatöölise Putois' kuulsakssaamise loo; see olematu mees, ühe bürjeriproua juhuslik vales, saab lõpuks terve väikese maakonna kõneaineks, kõik arvavad teda näinud olevat, kõik süüd veeretatakse tema peale, ja lõpuks on see kratt oma ülesleidja enese köögiski kollitamas käinud. Loo tagapõhjaks, kandvaks mõtteks on seega toonitada igasuguste müütide sündimisprotsessi juhuslikkust ja pöörasust. See sünnib aga nii möödaminnes, nagu kõrvalise asjana, — see, mis on tõeliselt asja tuumaks; nii varjab France omi ka-

vatsusi ja naerab ka selle oma oskuse pärast puhastverd gallialasena.

Jutustus „Juudamaa asevalitseja“ maalib ajaloolise pildi Rooma patriitside elust, — pika ja igava vestluse kahe sõbra vahel, kellest üks on endine Juudamaa asevalitseja Pontsius Pilaatus.

Jutukese tuum koorub alles paari viimase reaga, kus jutulõng nagu kogemata küsimiseni viib, kas Pilaatus mäletab veel juuti, keda

Anatole France.

korra mässus süüdistati ja risti poodi. Ja Pilaatus, isegi kui talle meele tuletatakse, et juudi nimi oli Jeesus, peab vastama asjatute märlupingutuste järele: „Jeesus? — Naatsaretist pärit? — Ei mäleta...“

Need väikesed novellid, mis Georg Brandesi 1904. a. ilmunud essee A. France'i üle eriliselt hindamist leidsid ja mõned muud üksikud veel lisaks, mis siin-seal ajakirjades ja brošüürides ilmusid, peale selle veel Prantsuse revolutsiooni aegu kujutav romaan „Jumalad janunevad“ (Les Dieux ont soif) ajalehe joone all, — see ongi kõik, mis meie lugejatele France'ist teada. Kaunis vähe ühe meelikõitvama ja tuntuma moodsa kirjaniku kohta, kelle elutöö ulatub neljakümne köiteni vaimuka pilkega ja südamliku inimestetundmisega kirjutatud romaane, novelle, vagajutte ja artikk-

leid. Tema kaudu oleks võimalik tutvuneda Prantsuse kunsti ja inimese vaimulaadiga kõige viimistletumal kujul. Samuti võib tema teoste lugemisega saada läbilõike kogu Prantsusmaa rahvaklasside elust, mitte üksinda selle kaheksakümne aasta ulatuses, milles kirjanik ise on kaasa elanud, vaid kõige kaugemasse ajaloolisse minevikku, isegi Rooma algkristlikku tsivilisatsiooni legendiderikkasse ilmatikku tagasi ulatudes. Ometi on jällegi Anatole France meil siiski natuke rohkem tuntud kui näituseks Prantsusmaa tänapäeva teine suurim rivaal Romain Rolland, kes ka on juba elatanud eas, ja kellest meil ei ole tõlgitud üldse midagi. Samal ajal kui Soomes neist niihästi ühest kui teisest on juba kaunike kogu tõlkeid.

Anatole Thibaut on kirjaniku õige nimi; varjunime France on ta võtnud omalt isalt, kelle ristinimi oli France. Ometigi on prantsusliku ma kirjaniku seesugune varjunimi suure sümbolise tähendusega, sest Prantsusmaa on oma viimse üdini avaldunud kirjaniku kriitikatugevale silmale. Ta isa oli raamatukaupmees Seine kaldal. Väike Anatole kasvas üles raamatute seltskonnas, kellele, iseäranis vanadele klassikute köidetele ja kirikuisadele, ta on jäänud eluajaks sõbraks. Pealegi on ta Pariisi laps. Seda aga teame, et see õhk, need esimesed silmaringid ja mängukohad, kus veedetakse elu muretumad ajad, jäävad vaimulaadi arenemissuuna ja annavad värvingu isiklikkudele huvidetele. France'i juures jäi sellest märk tema loominguks kärsitu kompositsiooni lõpetamatuse ning suure hulga sügavalt Pariisi juurdunud ja ainult Pariisiga mõistetavate väikekodanluse tüüpide näol (Histoire contemporaine).

Ta sündis a. 1844 Pariisis, Seine kaldal quai Voltaire'il ja pidi kaasa elama oma suurte kirjanduslike kaaslase Zola, Maupassant'i ja Daudet kujunemisele ja kustumisele, jäädes ise varju, küpsedes aga ja kujunedes seejuures tasahilju. Veel enam: üsna noorukesena on ta näinud omil jalutuskäikudel linnaajao puuestikkudes hõbepäise Béranger'i ja majesteetliku Chateaubriand'i silmapaistvaid kujusid; nii kaugale Prantsusmaa kirjanduslikku minevikku ulatuvad tema isiklikud mälestused.

„Le petit Pierre'is“ kõneleb ta omast iseloomust kuldaväärt seletavaid asju. Ta pole olnud mingi imelaps kiire ja väljapaistva kohanemisvõimega. Collège on temas tülgastust äratanud oma ametliku ja masinliku korraga. Oma taipamisvõime peale ei ole tal kunagi põhjust olnud nuriseda, kuid nähtavasti pesitses temas paindumatu karakter, mis oli

äärmise valikuvõimega ja kõige vastu valmis lukustuma, mis ei kannud otsekoheuse ja mõistlikkuse tundemärke. Prantsuse pedantsest alg- ja keskkoolist, kus jõukaid soositi ja õppetööd labastati, on ta seega omandanud väga halvad mälestused. Isegi vanaduspäevade ülevas rahus ja selguses kutsuvad need temas hukkamõistumise puhanguid ellu. Tema on see poisikene Piédagnel jutust „Vallijalal-akas“, kes ulatab harilikudest mõtudest välja, ja kelle arenemine on seeläbi muutunud pikaldaseks, kuid järjekindlaks tõusuks. Praegune kaheksakümne-aastane on koguni tänu-lik neile takistustele, mis tal võita tulid konventsionaalse kasvatuse omandamisel. Võib öelda, ta põlgab tänades oma collège'i õpetajat, kes näit. Prantsuse klassiku Racine'i õppimise talle vastikuks oli teinud, sama Racine'i, keda France hiljem Prantsuse kirjanduses üle kõige austab. Kunst hoidus seeläbi temale puhtana hilisemate aegade jaoks. Aga see on ka sageli korduvaks nähtuseks, et paremad vaimusuurused noorestpeast vähe lootusi äratavad tublideks kodanikkudeks saada.

France lõpetas collège'i keskpärase õpilasena, kes ainult ladinakeelses retoorikas suuri võimisi ilmutas. Sellega alustas ta oma tee romaani klassilise, selge ja ilusa keele ja sellest tingitud puhta ning vaimuka mõtlemisviisi omandamisega. Ometigi on France'i sellel ajajärgul, kus ta oma elukutse pidi valima, veedelnud avaliku tegelase loorberid. Ta asus õigusteadust õppima. See huvi tema ümber sündivate aktuaalsete poliitiliste ja ühiseluliste nähtuste vastu loob France'i teise väärtuste poole. Kõige oma suure vormiharrastuse juures on France alati sotsiaalsete tendentside kandja, ka kirjanikuna. Teda härrutas tagasi õigusteadlase kutsest tema suur võimetus vähemafki kõnet improviseerida. Peen, läbinägev mõtleja ei saanud kateedril paari lausetki vabalt üksteise otsa liita. Tema mõtlemine leidis vaba väljapääsu ainult käe kaudu; ja sealgi pidi ta enne pikka ja vaevarikast viilimistööd tegema.

Juba varakult algas ta siis kirjandusajalooliste esseede kirjutamist ja luuletamist. Esimest laadi tööd on tal kogutud 4 köitesse „La vie littéraire'i“. Nende iseloomustuseks võiks öelda, et nad kaldumatult on selle France'il Eestiski tuntud põhimõtte järele kirjutatud, mis räägib kirjandusarvustuse subjektiivsusest ja väidab, et „teistest rääkides räägime ainult enesest teiste puhul“. Alles 37-aastaselt äratas ta suuremat tähelepanu oma jutustusega „Sylvestre Bonnardi kuritöö“ (Le crime de Sylvestre Bonnard 1881). Sellest ajast peale järgnevad tema paremad tööd, nagu: romaa-

nid „Punane lillia“, „Jumalad janunevad“, novellikogud „Siinhabeme seitse naist“, „Perlmuttertoos“ ja „Clio“, ja neljaraamatuline romaan „Histoire contemporaine“, mis peale tema novellide on oma ajakohase sisu tõttu suurema populaarsuse omandanud. Sinna kuuluvad „Vallijalakas“, „Riidenukk“, „Ametistne käevõru“ ja „Isand Bergeret Pariisis“. Lähemalt oma enda eluloolisi teoseid on tal neli: „Minu sõbra raamat“, „Pierre Nozière“, „Väike Peeter“ ja „Elu õitsengul“. Viimased on tema hilisemad, küpsemad tööd. Sellega ei ole veel kaugeltki kõik loetletud tema suurest loomingust, vaid ainult mõnda-teist kuuldumat.

France'i looming on kaunis laialivalguv ja selles on muidu raske piire tõmmata; ainult mõnes tükis võib üksikuid, üldisemaid kokkutombamisi ja kriipse vedada. Nii on tema loomingu peamiseks omaduseks tema vaimulaadi ja ainestiku suur romaanilikkus: ainult Prantsuse ja ladina kultuuri tunneb ta põhjalikult ja valitseb ka selles siis terve ajaloolise ja müütilise ning legendilise mineviku üle. Kui sellele lisada, et ta omaaegseid olusid vaadata oskab nende olulisemaist külgedest, et ta Renani õpirasena omab selle teravmeelsuse, selge ja sisurikka lause ning kirjanduslikud huvid, et ta on pealegi veel Pariisi agulilaps, kellesse linnaõhk ja linnamaastik on mõjunud sotsialiseerivalt ja ühtlasi mõttevõimet peenendavalt, — siis ongi tähtsamad peajooned käes, mille järele tema loomingut mõista. Vilgas koondusetu, aga tüse ja prantsuselik nagu väikekodanlase kvartaali elu, kus veetis oma nooruse Anatole, on elu tema kaasaegsete ajaloos (Histoire contemporaine) — neljas romaanis, mis kujutavad läinud aastasaja lõpul Prantsuse seltskonda: vaimulikku seisust, sõjaväelasi, õpetlasi ja omavalitsust. Jõuka väikekodanluse huvipiire, intriige, ilmavaateid ja muresid niisuguse vastutulelikkusega, arusaamisega, mida nimetatakse france'ilikuks. Sest see vastutulelikkus väikekodanlasele elusisule varjab eneses pehmet, kaastundlikku, ühiskondlist satiiri.

Tema sõprus vanade raamatutega on pannud teda ümber jutustama samuti lepliku pilkega vanu vagajutte katoliikuisu pühadest meestest ja naistest. Väga suur kogu niisuguseid legende on laiali paisatud tema loomingu kõikidesse ajajärkudesse. See näitab, kuidas tema on hoolega lugenud neid iseenesest naiive ja naljakaid usuimede parasiitlugusid, kuidas ta neid on säilinud ja haletsenud ning nendele kaasa tunnud ja seejuures ikkagi südamest naernud, nii õigemeelsed ja abitud, nagu need on. Niisugune on näit. tema püha Maël „Pingviinide saarel“, kes kiviastjale, mida ta lae-

vana tarvitab, tüüri, masti ja purjed kuradi meelitusel külge meisterdas, et ta riist kiiremini vee peal edasi liiguks; see hakkas teda siis niisuguse kiirusega meredel edasi lennutama, et pühamehel juuksed peas lendu tõusid, kuna tema kummaline laev teda ookeanil tundmatutesse kaugustesse kandis, kus ta sõnatute lindude — pingviinide ristijaks ja valitsejaks pidi saama. (L'île des Pingouins.) Brandes tähendab ühe vea peale, mis on sagedane ajalooliste ainetega kirjanikkudel: nad toovad pilte minevikust, kuid valgustavad neid juba moodsa, omaaegse hingeõhuga. Sellest veast on France ennast hoolega hoidnud, sagedasti toob ta isegi täpse allikatähenduse, kust see või teine jutustus laenatud, ja isegi kui see allikanimetus on ainult imiteeritud nali, siis on stiil ja mõtlemisviis täiesti keskaegne. Keskaegseid pühameeste lugusid ei ole tarvis selleks palju liialdada, et nad France'ile tarviliku tagamõtte omaksid. Nad omavad juba algkujul niivõrd avalikult abitu fantaasia, mis keskaja kohmaka mõttelemlu, aga palava usutunde juures arusaadavad on, nüüd aga neid imelikke lugusid isesuguse moodsa maitsetavusega varustavad, olgugi hoopis vastupidises sumas oma esialgsele ülesandele: rahvahulkades usku levitada ja nende autorites, kohusetruudes munkades, usku kinnitada selle vaga käsitöö läbi.

Seesuguse keskaegse mungaelu ilma esitab France ühes oma ilusas jutukeses „Jumalaema veiderdaja“ (Le Jongleur de Notre-Dame). Laadaveiderdaja Barnabé, kes kulunud matil külalt külla omi veiderdusi kannab, suure vilumusega jalavarvaste abil kuue vaskmunaga shongleerib ja pead selja taha maad vastu toetades kaheteistküümne taldrikuga sama kordab, jääb oma ausa töö juures siiski nalga. Sellest seisukorrast päästab teda munk, kes talle korra tee peal vastu tulles ütleb: „Sõber Barnabé, tulge minuga.“ Barnabé sai mungaks kloostriis, kus harrastati usinasti Jumalaema teenistust: Eestseisja kirjutas pühi raamatuid, vend Maurice kirjutas neid puhtalt ümber, vend Alexandre joonistas neisse peeneid miniatüüre, kuna vend Marbode vahetpidamata kivist Jumalaemi tahus, hoolega valvates, et pühaneitsi rüüd seejuures ulataks katma ka jalgu, sest on kirjutatud: „Minu armuke on kui üks suletud aid“ jne. Ainult vaene Barnabé ei osanud midagi Jumalaema heaks. Seal siis märkasid ükskord mungad Barnabé äraolekut vabadel õhtutundidel; nad läksid kabeli ja nägid läbi uksepraod, kuidas Barnabé Jumalaema kuju ees omi veiderdusi harjutas, pildudes kahteist taldrikut ja kuut vaskmuna. Ja püha Neitsi astus alla astmelt ja kuivatas higi oma veiderdaja otsalt. „Õndsad on lihtsameelsed, sest nemad

peavad Jumalat nägema!“ Niisugustes lugudes ei ole isegi täit, France'i tänapäeva kujutusil omast satiiri. France on kõige hingega lihtsamelsete poolt, nagu lihtseisuse laps kunagi, mida ta tunneb ja millele kaasa võib elada südamega. Ta on oma elu küpsemal ajajärgul tegev sotsialist; teda veetleb rahvahulk, ja kuigi ta on õieti ainult valitud lugejaskonna maitsetele vastutulev kirjanik oma peensuse ja varjundliku sõnastuse poolest, esineb ta ometi suure eduga kõnelaval, kus ta hoolitseb selle eest, et mitte kalduda raskepärasusse, tehes diktsiooni ja tabava võrdluspildiga oma asja alati huvitavaks, koguni kõitvaks. Brandes on kuulnud üht niisugust tema esinemist ja näinud kuulajaskonna suurt kaasakistust lausetevoolija osavatele mõttekäikudele Hiina meeste asja kaitsmises Euroopa diplomaatide vastu.

Kuid kui kaks seniesitatud liiki tema suhtumistes oma loominguosemetele teda iseloomustavad küll omapärase, moodse katoliiklasena, on vaimulikkude tüübid „kaasaeglaste ajaloo“ neljas raamatus, samuti kõik muudki tüübid neis raamatuis palju valjuma tagamõttega valgustatud, kuigi soe ja asjalik kõneriiklus iseenesest jällegi sõnatu on dendentisi nimetama. „Kaasaeglaste ajaloo“ tegelastes ei ole midagi liialdatud; niisugune võib olla tänapäev Prantsusmaa. Veel enamgi: samad inimesed omade vigadega, väikluste ja vourustega täidavad tervet maailma. Kõik on niisugused.

Ometi näitab France, kuidas dogmaatiline ja omas usus kinnine vaimulik, ärisse süübinud poliitikaan, poolik intelligent, sõjaväekindral, ning naised, — kadedad, sekeldajad, arukadki ja tundelikud Prantsuse naised tihti eneses selle inimese sumbutanud on, mis kõneleb seda valjumini ja üle terve Euroopa Anatole France'i suu läbi hääletult aga kõigile kuuldavalt just nende tüüpide väikluste kaudu. See on imelik laad üldse, millega opereerib France, imelik ja ennenägematu oma järjekindluse poolest. Teoses „Vallialakas“ (Histoire contemporaine. „L'orme du mail“) õpib vaimulikus seminaaris poisikene Piédagnel, väga meeletuletav üldjoontes France'i ennast, nagu ta „Väikeses Peetris“ (Le petit Pierre), oma kirjanduslikus eluloos ennast koolipoisina iseloomustab. See on poiss, kes kooli kogu punapõselise, tulevase õpetajasnoorsoo seast doogmakindlale koolihooldajale abbé Lantaigne'ile suurt muret valmistab oma ilmalikkude huvide ja korralikule vaimulikule tarvismineva arusaamise puudusega usu ainuühtlusest. Piédagnel ei ama üldist (paraku — keskpärasuse) mõõtu välja ja tema usuisa tunneb end kohustatud olevat tõrgast seemet juurtega kirikupõllult

kasida. Piédagnel peab koolist lahikuma. Kuid imeliku tee valib selle teatamiseks vouruslik ja õiglane õpetaja abbé Lantaigne. Ta kutsub poisi enesele hommikujumalateenistusele abitalitajaks. Poisikene, kes sisemisi võitlusi on pidanud enam kui teised tema punapõselised koolisõbrad, tulevased ametivaimulikud, tunneb üksikul jumalateenistusel täie hingega usu-teenistuse ülendavat mõju ja saab enesega lepitatud oma tulevase kutse jaoks. Seal aga vaatab peale teenistust abbé Piédagnel'ile kaua hea ja üleva pilguga otsa, nii et poiss seda nagu õnnistust pärib, ja ütleb talle siis: „Mu laps, kui ma messet lugesin, millel teie mu soovi järele ministreerisite, olen ma Jumala poole pööranud, et ta mulle jõudu annaks teid minema saata. Mu palve on kuulda võetud. Teil pole enam kohustusi selles majas.“

Kindlasti pesitseb juba selles, ühes iseenesest leplikus näites suur haavumistunne inimese südametega külma usuametlikkusega ümberkäivate hingehooldajate vastu. Veel teravamaid jooni üldise pildi juure aga kogub autor kogu „Kaasaegsete ajaloo“ kestel vaimulikkude omavahelistest hõõrumistest, varahuvidest ja nende armuintrüigidest. Seda salvavat esitamist pehmendab ainult France'i ilmavaateline leplikkus: kõik on inimesed, mitte ühekülgsed, vaid ainult ülekaaluga halva poole.

On iseäralik, kui suurt osa mängivad tema teostes usulised ained ja vaimulikkude kujud. France on Renani, valgustatud kristlase, järeletulija ja õpilane. Sealt on ta saanud selle rikka ja tänuväärt ainekogu. Ühtlasi on ju usuline idee kõige soodsam klassikule: nagu kujutavates kunstides tema najal kõige rikkalikuma kunsti uuestsünnini jõuti, on sama puu ka kirjanduses vilja kandma hakanud.

Kuid mitte vaimulikud üksi pole toodud inimliku satiiri mõõdupuule. Anatole France nikerdab kõikide seisuste ja kõikelaadi inimeste elutruid kujusid. Nendest on professor Bergeret tuntum ja meeldivam, oma väikeste pedantsete kalduvustega ja oma huvitava mõtteteravusega, mis ka temas laseb näha üht France'i isiklikkude mõtete kandjat. Kirjanik, kes väga arvustavalt kõigele välisele suhtub, ei suuda idealiseerida ühtki kujutatavaist kujudest. Sest just puuduste pärast on nad teda huvitanud. Kuid ometigi vajab ta ka sagedasti enese seisukoha ja arvamiste väljendajat, resonöörkuju. Lõpulikult näib siiski, et ta võimalusi leiab igaühele suhu panna niihästi mõtteid, mida ta ise kunagi ei poolda, samuti aga ka suudab iga oma kuju tõmmata enda mõttekäikudesse.

France'i kõige loetavamaks teoseks on Prantsusmaal armastusromaan „Punane liila“. See on peaaegu aimukene romaan, mis tal täiel

määral vaba on intiimsest, iroonilisest toonist. Ta on koguni eralduv tema toodangus juba ka selle poolest, et ta käsitab tänapäeva Prantsuse kõrgema seltskonna elu ja on peetud enam-vähem traagilises toonis ja lõpuarenguga. Selles jõutakse ühele halastamatule ja kurvale tulemusel, mis näib väga suurel määral siiski France'i kogu elumõistmise tulemusena, niipea kui ta enesest heidab heatahtliku vaatleja maski ja enesega täitsa üksi jääb: inimesed ei leia üksteist, isegi mitte armastuses, alati jäädakse iseenesesse kinni.

France'i teoste üldise kokkuvõttena kõlab see õieti. Ilma kontsentratsioonita, lahtiselt liituvad mõtted ja stsäänid, üldine sündmustik säravate mõttekildude läbi varjutatud ja segatud, väljendub kõige üle, — kui kogu tema toodangu peale tagasi mõelda —, pehme, naeratlev leplikkus. Ta ei tarvitse vihata, sest milleks seda. Kuid ta ei tarvitse ka kedagi iseäranis armastada. See on kurjaennustav tundemärk, kui ainult mitte seejuures silmist lasta, et tema armastus käib inimlikkude ja isamaaliste aadete kohta ja puhta kunsti kohta, mida mõlemaid on ta teeninud ühevõrra agarasti. Tema isamaalikkus on tema nõrgem ja tugevam külg ühtlasi, kui meeletuleta tema enese poolt lendu lastud sõnakest: Meie teadvusetud tungid on suuremaiks, otse ilmapööravaiks jõudeks.

Liig palju on France'il mõttelist bagaashi, see kohutab paiguti teda ennastki ja see on sumbutanud tema vabalennulise fantaasia. Vanemapõlve sakslased ei armasta teda just sellepärast mitte. Kirjanduslugude populariseerija E. Engels ütleb niisuguse saksluse seisukoha väga õieti ära: „France'il puudub luulefantaasia, asemele tuleb vaimukus. Saksamaal on meil mõnikümmend romaani- ja novellikirja-

nikku, kellele luuletaja France õlanigi ei küüni.“ Sellesama pärast nimetab ka Prantsuse akadeemik Michaut teda suureandeliseks diletandiks.

Oma hilisemal aastail on tema looming loomulikult hõredaks jäänud ja nüüdsed huvid on tal pöördunud oma lapsepõlve meeletuletusele. Sarnane huvi on paljude suurmeeste vanaduses elavaks saanud: kas oma tööde ülevaatamise ja viimistlemise või oma elukäigu läbisõrime näol. Viimase kümne aasta jooksul ilmunud „Le petit Pierre“ ja „La vie en feu“ on detailideni isiklikud mälestused lapse- ja noorpõlvest.

Selle kirjandusliku töö kõrval on tema osavõtmine poliitilisest, avalikust elust palju vähema tähtsusega. Ta on vabariiklane, kuid kaldub ka sarnastesse äärmustesse, nagu need kaks. Suure ilmasõja lahti puhkedes oli ta vaimustatud isamaalane ja tahtis seitsmekümne-aastasena astuda sõjaväkke. Nüüd, sõja lõppenud, oli ta pettunud selle tulemustest, ja kaldus kauge ja tundmatu Vene internatsionaali ülistajaks.

Kõige selle juures hoiab ta alal terava ja arusaava silma Prantsuse riigielu nähtuste kohta, esinedes paberile kirjutatud kõnedega suurtel rahvakoosolekutel, nagu mainitud, ja avaldades artikleid ajalehis, palju kaugema ulatusega kui ainult Prantsusmaa huvides. Kui tema teosed, millele mõnelt poolt keeldudakse andmast täit kirjanduslist väärtust, on siiski võrratud inimlikkuse jutlustajad, siis on France'i hääl ajakirjanduses, ühes teiste Euroopa suuremate vaimutegelaste omaga, Euroopa südametunnistuse hääleks. Need peavad tasakaalu tarkade poliitikute ja diplomaatide sellest küljest kurdile arusaamisele ja toimimisele.

A. K.

KAKS KROONIKANDJAT.

Ajaloolistel andmetel kirjutanud —ts.

Aleksander II.

Viimasest Romanovist, Nikolai Aleksandrovitshist, kelle valitsuse ajal Vene ilmariik purunes, on viimasel ajal rohkesti kirjutatud. Kuid ekslik oleks arvamine, kui tahetaks suure tuhande-aastase riigi hävinemises ainult teda süüdlaseks pidada. Riigi hävitamise algjooned on pärit palju kaugemast ajast ja oli riigimehi, kes juba enne Nikolaid Venemaa kurba saatust ette nägid. Vähe on riike, kus on istunud niivõrd nürimeelseid, kangekaelseid ja sealjuures oma voli tarvitajaid valitsejaid ühtejärke troonil nagu seda Venemaal võis näha.

Tuntud Vene riigimees, paljude uuenduste algataja, Aleksander II lapsepõlve sõber ja alaline nõuandja D. Miljutin ei leia Aleksander II juures kuigi palju jooni, mis teda sunniksid temast kiitusega kõnelema, olgugi et teda peetakse üheks paremaks Vene riigi valitsejate hulgas.

D. Miljutin kõneleb, et Aleksander II siis, kui ta oli alles aujärjepärija, olnud tõepoolest soove Venemaad hariduselt tõsta ja talle õige laialdast konstitutsiooni anda. Nad kõnelenud tihti, kuidas tuleks asutada rohkel hulgal keskja ülikoole, poliitikas maksma panna mitmesuguseid uuendusi jne. Kuid viimastel aastatel muutunud valitseja suuresti, nii et noorepõlve kavatsustest midagi tähtsat ei suudetud korda saata.

Kõige suuremat mõju reaktsiooni kaldumiseks avaldanud D. Miljutini ütlemise järele Aleksander II peale sakslased, eestkätt tolleaegne Peeterburis olev Saksa saadik Schweinitz. Keiser polnud enesest ei kuri ega despootlik, ütleb Miljutin, aga iga-aastased sõidud Ems'i hävitasid kõik selle, mida oli tahtnud teha ja ette võtta. Tolleaegne Saksa keiser Wilhelm (viimase Wilhelmi vanaisa) oli üks kõige kavalamatest inimestest. D. Miljutini vihanud ta kõigest südamest ja pannud talle süüks, et olla liig venelane.

Aleksander II peale avaldasid pisukesed sündmused, juhtumised suurt mõju, kuna mõni teine sarnaseid asju ei märganudki. Miljutin kõneleb järgmise loo: Ühel õueballil olnud kapten Kelleril (pärast kindral) ilus habe, mille peale noormees ise õieti uhke olnud. Keiser läinud Kellerist mööda ühes daamiga, keda Kelleri habe oli huvitanud. Kohe teinud keiser Kellerile habeme kohta märkuse. Keller läinud ja lasknud habeme maha ajada, tulnud

ballile tagasi, asunud kohale, kus keiser teda nägema pidi.

„See oled sina, Keller?“

„Just nii, keiserlik kõrgus.“

Keisri näole tekkinud naeratus.

„Tervitan teid kui minu tiivadjutanti.“

Üldse oli õrnsugu Aleksander II nõrk külg.

Kord tulnud keisrile Tsarskoje Seloo parkis vastu keegi ohvitser oma naisega. Olnud väga ilus daam. Ohvitseril polnud mõõka vööl.

„Tule siia!“ hüüdnud Aleksander. „Miks ei ole sul mõõka?“

Muidugi jäi ohvitseri keel kinni, nii et midagi ei saanud vastata.

„Kas see on sinu naine?“

„Nii küll, keiserlik kõrgus, minu naine.“

„Mine kolmeks päevaks peavahti. Häbi peaks olema kaardiväe ohvitseril niisugune loderik olla. Ütle, et mina sind saatsin. Naise pärast ära muretse. Proua, lubage oma käsi!“

Ja nagu tõsine rüütel, viis ta naise koju.

Naise korter oli õige kaugel. Kui keiser tagasi tuli, laskis ta naisele oma triiphoonest kõige toredamaist lilledest kimbu saata ja kompvekke, mis valmistatud lossi konditoreis. Kui sellest kuulda saadi, ruttasid paljud endid daamiga tutvustama.

Missugust karjeeri see daam oleks võinud teha niihästi enesele kui ka mehele, aga lollikene oli kogu tee vaikinud.

Keiser Aleksander II väsis väga ruttu tähelepanemisvõime. Kui tulid pikad ettekanded, oli vaja sarnaseid mehi, kes vahepeal keisrile naljakaid anekdoote kõnelesid, nii et ta südamest naeris. Selle järele muutus ta jälle tähelepanelikumaks.

Aleksander II tugevaks jooneks oli salakavalus. Hea meelega veeretis ta teod, mis talle kui inimesele teiste ees au ei teinud, teiste õlgadele. Selleks jutustab Miljutin järgmise loo: Vilnos tegi oma hirmutööd julm, halastamatu Muravjev (poolakate pooja). Keiser veeretis kõik tolleaegsed valitsemiskoledused Muravjevi laiadele õlgadele. Mis keiser võib sinna parata, peab ta ju oma teenijaid usaldama. Nad ei saa vahest tema tahtest aru, aga mis teha.

Kuid Muravjev, see kõige julmim inimene oli küllalt tark, et läbi näha keisri tahtmisi ja soove. Keiser tühistas küll surmaotsused, aga ikka alles pärast seda, kui nad olid juba täide

saadetud. Sel viisil jäi keiser rahva silmis heaks ja armuliseks, aga Muravjev-pooja muutus ikka alatumaks ja põlgusväärilisemaks. Vilnos oli üldiselt teada: Aleksander on ingel, aga Muravjev — saadan. Kord sai Muravjev teada, et keegi väga ilus Poola naine ruttas Peeterburi oma isa eest paluma, kes oli poomissurma mõistetud. Muravjev lükkas poomise mõneks päevaks edasi. Aleksander võttis Poola naise vastu, armuline naeratus huultel, aga mitte päeval, kui see Peeterburi jõudis, vaid paar päeva hiljem. Kui naine keisri ette põlvili langes, tõstis ta selle üles, lubas kõike, mida see palus, ja saatis kohe sealsamas Muravjevile telegrammi, et paluja isale täiesti armu antaks.

Muravjev lasknud ka kohe poolaka vabaks ja vastanud siis keisrile: Täitsin teie keiserliku kõrguse tahtmist. Lasin poolaka vabaks, andsin talle välispassi ja ta sõitis Prantsusmaale.

Keiser ei jäänud aga sellega sugugi rahule.

„Kurad teab, mis sellele vanamehele pähe on läinud,“ lausunud Aleksander. „Seal ta ruttab vahest kui hull, aga teine kord jälle viivitab.“

Aleksander II langes kergesti teiste mõju alla ja Miljutin ütleb, et kõik kangekaelsus, kurjus, nürimeelsus kõikide uuenduste vastu olnud pärit Baltimaalt. Balti mõisnikkudelt, kellel oli Peeterburis suur mõju. Vana riigimees olla mõnikord mõtelnud, kas see poleks Vene riigile hoopis kasulik, kui ta Baltimaa enesest täitsa ära heidaks.

Kas Aleksander II oli suuremeelne?

Selle kohta ütleb D. Miljutin: Selles kõrguses, kus tema seisis, on suuremeelseks saamiseks juba sellestki küllalt, kui kurja ei tehta. Ta südametunnistus oli alati rahul. Nägin teda peale seda, mil ta sõnalausumata oli nõusolekut avaldanud surmaotsuste täidesaatmiseks. Need ei jätnud ta hinge vähematki jälge. Esiteks pidas ta seda oma kohuseks ja teiseks ei pidanud ta ennast Jumala võitnud mehena mitte millegi eest vastutajaks. Kõik, mis sündis, oli ju taeva tahtmine ja ta pesi oma käed puhtaks. On ju tsaari süda Jumala käes — ja mis võis tema siis oma teo eest parata.

D. Miljutin ütleb, et Aleksander II oli peale Peeter I üks paremaid Vene riigi valitsejaid, kuid riigi kasude peale vaatas ta ainult oma „mina“ seisukohast. Paljud Vene riigimehed seisnud väga selle vastu, et ta ei nimetaks Battenbergi Aleksandrit Bulgaaria troonile. Adlerberg palunud isegi põlvili keisrit, et ta seda ei teeks. Ei olevat ju Saksa vürstikene seda sugugi varjanud, et ta seda rahvast vihkab, kes vabastas Donau maad. Saadud väga

hästi aru, missuguste ohtudega see nimetus Venemaad ähvardab.

Kuid keiser vastanud: „Ma lubasin seda keisrinnale ja seda ka teen.“

Samasugune sõna andmine keisri poolt muutus teine kord otse riigi äraandmiseks. Keisrile oli riik nagu mõisnikule mõis ja ta meelest oli tema sõna enam kui riigi kasu. Vene-Türgi sõja ajal seisid Vene väed Konstantinopoli väravais. Tulid inglased. Neid oli meie väga peotäis. Ka Gallipopoli oli Vene vägede käes. Suurvürst Nikolai Nikolajevitsh palus keisrit, et laseks Konstantinopoli vallata verevalamiseta. Skobelev tahtis omapead väega Türgi pealinna tungida — ükskõik mõistetagu ta üle pärast sõjakohut. Kogu Venemaa ootas seda lõppakkordi. Aga D. Miljutinile ja kõigile teistele kordas tsaar: „Ei mitte — ma ei lähe Konstantinopoli, sest andsin selleks kuninganna Viktooriale sõna.“

Aga vaadake, Inglismaa murdis ju ise oma lubadusi, sest ta andis selles sõjas Türgile abi.

„Ükskõik, aga ma andsin Inglise kuningannale sõna.“

Gortshakov tegi keisrile selgeks, et pärast Venemaa selle hirmsa vea eest määratu hulgal verd peab valama. Kõik püüdsid näidata, et see toob Venemaale tulevikus kaela suuri hädaohte, kui väed nüüd ei valda Konstantinopoli.

„Ma tean seda,“ vastas keiser. „See on kõik õige. Teil on õigus. Mõistagi, et selle sammu eest tuleb tulevikus verd valada. Aga ma andsin sõna.“

Lõppeks saatis ta ometi telegrammi vägede ülemjuhatajale, aga see ei läinud kohale. D. Miljutinil on põhjust arvata, et keiser telegrammi ise salaja tagasi võttis.

D. Miljutin tunnistab, et Aleksander II teinud oma viimastel valitsusaastatel ühe raske vea teise järele ja kui ta oleks kauemini elanud, oleks Venemaa Euroopas väga haledasse seisukorda sattunud.

Keisri arvamine oli, et riik ja riigi varandus tema täielik omandus on. Jagati kõikidele, kes oskas tulla õigel ajal ja meeldida. Ühisriikidele müüdi 7 miljoni rubla eest Ameerikas olevad Venemaa osad (Klondika, kust kulda leiti) ja sealt võtsid ettevõtlikud ameeriklased juba esimestel aastatel miljarde. Nii loobiti iga nelja tuule poole kontsessioone, mille läbi riigikassa sai määratu suuri kahjusid. Riigikassast maksti välja igasuguste kelmiide ja võrukaelte võlad ja peeti üleval leegion väljamaa printsesse. Kohutavalt suuri summasid anti vaestele Monteneegro vürstikestele ja sagedasti ei lõppenud sääraсте abirahade maks-

mine ka siis mitte, kui abirahasaaja oli juba surnud. Tuli ette, et kellelegi vürstile määrati kasvatuseks abiraha ja ta sai seda ka siis edasi, kui oli juba vana mees.

Raiskamisel ja omavolil polnud piiri. Keisri vennale, suurvürst Mihailile, meeldisid (ta oli Kaukaasia asevalitseja) Borshom ja Albar-Tuman — selle suurepärase maa kaks pärlit — ja keiser andis neid ainsa suleliigutusega suurvürstile, võttes need väheima tasuta omanikudelt. Pärisonanikud läksid ilma mööda hulkuma. Nii tehti tihti väga mitmel pool. Selle kohta polnud Venemaal mingit kohut, sest et piiramata isevalitsuse kõrval ei saa olla seadust, millele need võiksid toetada, kes kõrgema võimu vägivalla vastu tahaksid võidelda.

Aleksander III.

Üks tuttavamatest riigimeestest, keda Aleksander III uus kurss üle parda heitis, oli krahv M. Loris-Melikov. Vanake lõpetas oma päevad Nizzas. Ta avaldas Aleksander III üle järgmist:

„Oleks Aleksander III mõistus võrdunud ta iseloomule ja tahtmisele ja oleks ta omanud selle juures ka hariduse, siis oleks võinud ta valitsuse aeg muutuda üheks hiilgavamaks leheküljeks Venemaa ajaloos. Aga kahjuks — ta oli täitsa rumal. Aga sellest poleks veel viga olnud, sest teadmiste puudust võivad täiendada nõuandjad. Tema aga kartis tarku ja õpetatud inimesi. Rohkem veel — ta vihkas neid. Riigimeeste kohta oli tema poolt kõige hirmsamaks otsuseks: „Ta on liig tark minu jaoks.“ Kui Aleksander III mingisugune mõte pähe tuli, siis oli sellega ka lõpp — seda ei saanud sealt enam keegi välja. Võisime kokku kutsuda kogu teaduste akadeemia ja talle näidata, et see mõte on rumalus, aga sellest polnud mingit kasu. Ta vaatas nürilt selle otsa ja kordas: „Mina ütlesin“ ja see oli kõik. Aleksander III uskus kindlasti, et ta mõistus ja süda on Jumala käes ja mida ta iganes teeb, täidab ta igal puhul Kõrgema tahtmist. Kui tema eksib, siis tähendab see ka Issanda eksimist. Sellest seisukohast oli teda võimatu ära lükata. Kord kõneldi tema juuresolekul Paul I ja Preisi Friedrichi vahel tehtud lepingust kui Venemaa väga kahiulikust, siis ütles keiser: „Selle üle võib ainult Jumal otsustada. See on tema teada, miks iuhtis ta valitseja mõtted sinna poole.“ Peab ütleva — tema polnud pilliroog, mida tuulest kõigutatakse, vaid ilmatu kaliumürakas, mille vastu puruks jooksid sündmused ja inimesed, õigus, tõde ja vale.

Vana riigimees (Loris-Melikov) kõneles: „Venemaa sammub suure hukatuse poole. Meie

poliitseilik riigivalitsus on täitsa pime ja kurt. Rõõmustan, et mina neid aegu ei näe, vaid ennemalt suren. Ma ei ela sinnamaale, nende hirmsate päevadeni, kus Vene riik kokku variseb. Unetuil öödel näen seda suurt ajaloo kohut, mis tuleb tingimata. Mõtlege kui palju aega on mööda läinud talurahva vabastamisest, aga neile pole antud koole. Aleksander III pole kordagi pähe tulnud rahvahariduse küsimus. Kui Pobedonostseville korda läheb, haarab ta kogu riigi pappide pihku (P. oli sinodi ülemprokuröör). Selles see koledus seisabki. Neid rahvahulki, kes lugeda ega kirjutada ei oska, juhivad osavad demagoogid sinna, kuhu aga ise tahavad. Võtame sõja-asia, mis mulle nii lähedal. Kui palju on Türgi sõjast juba aega mööda läinud. Selle sõja võitsime vaevalt. Aga kas on kõik need patud, mis siis avalikuks tulid, kõrvaldatud? Sugugi mitte, vaid kõik uinuvad. Aleksander II ütles, jätan teha kõik poja hooleks. Aga poeg võttis sõjaministriks Vannovski, kes suurustab: „Vaadake — ma pole saanud mingit kõrgemat haridust ja sain sõjaministriks.“ Ja kogu võim määratus riigis on säärase inimeste käes. Ma ei tea seda ütelda, kust poolt tuleb kõue, aga ta tuleb. Mingi tundmatu vaenlane tungib Vene riigi kallale ja lööb ta puruks. Maa nõuab uuendusi, aga praegune valitsus neid ei anna. Tema istub kogu aeg täakide otsas. Rahvas hakkab ise asjast kinni. Tõsi küll, esimesed katsed surutakse maha — aga pärastpoole. On hirmus, mida need inimesed siis mõtleavad, kui nad hakkavad uskuma, et ajalugu on määranud neile uued teed. Praegu on mul hea surra.“

Kui Loris-Melikovilt küsiti, kust poolt tuleb tema arvates pikne, siis vastas vanake sellele: „Kust mina seda tean. Mina pole mõni seisnograaf, et võiksin seda näidata, ja seisnograafid märgivad ka ainult siis üles, kui maavärisemine on juba alanud. Meilt idapool lähevad päev-päevalt tugevamaks hirmsad jõud. Kujutage endale ette ärkavat Hiinat. Ja mis on noor Jaapan, see tõusev jõud? Kui olin valitsuses, siis panin tähele nende riigimehi. Need mehed tungivad igale poole, on tähelepanelikud, näevad kõik. Enne minu lahkumist kõnelesin sellest keisriga. Ta ainult naeratas selle üle ja pärast kõneles Tsherevin keisrile: „Mõtlege, Loris-Melikov arvas heaks meid Jaapaniga hirmutada.“ Mõistagi, et sellele järgnes üldine naer.

Pange tähele, keda kõiki Peeterburist minema kihutati. Kõik tugevad inimesed aetakse ära, kõik need inimesed, kellel on oma algatusvõimet, kes on väärilised oma tegude eest vastutust oma peale võtma. Rumalatele ini-

mestele on vaia pimedaid käsutäitjaid ja sõna-kuuljaid, müüri-seppi, aga mitte ehitusmeistrid, lihtsaid kirjutajaid, aga mitte seadusevalmistajaid. Elu aga ei oota. Maailma veed ei voola kivide alt, vaid hoovavad üle. Kuulen, kuidas Vene riik kindlustab oma läänepiiri. Seal on sakslased — neil kohe kindlus, aga meie teeme nende vastu kiriku, ühe, kaks, kolm. Austria pool tegid shvaablased rea kindlusi, mida tuleb meie hallidel kangelastel võita oma verega, aga

meie nende vastu ehitame kloostri ja kellahe-
lidega tahame vaenlase alla heita. See on just
kui Israeli pasunate puhumine uute Jeeriku
müüride vastu.“

Siit mõistame, et Venemaal juba endistel
aastatel oli riigimehi, kes ilmariigi kokkulange-
mist ette nägid.

Ja see uligi üsna kiiresti — karikas sai
täis — selleks kulus ainult mõnikümmend
aastat.

PROHVEET MALTSVET UUES VALGUSES.

Maltsveti tegevus Kuusalu kihelkonnas.

Pastor E. Ahrensi esimene kiri
kindral-superintendent dr.
von Reinile.

Tema Kõrgeaususele

herra kindral-superintendent dr. von Reinile.

Kirja läbi 14. märtsist s. a. on mulle Teie Kõrgeaususe poolt ülesandeks tehtud Johann Leinbergi järele valvata. Ma näen aga ennast sunnitud olevat seletama, et mul võimatu on inimese järele valvata, kes kedagi ei kuula, vaid ainult oma tujude järele talitab, neid enesele ülevalt sisseantuks seletades. Passi järele on Kiiru ja Uuemõisa kogukond temale elamiseks määratud, aga ometi hulgub tema oma tahtmise järele mööda maad ringi. Suurel nädalal läks ta, peale seda kui mina temale mõned talle mitte-meeldivad tõeasjad öelnud, Uuemõisast 20 versta ära Kolga randa, kus ta mõned poolehoidjad on leidnud. Mineval nädalal on tema ka sealt ära läinud, nagu ta rääkinud — oma perekonna järele Paide. Temale on keelatud jutlusi pidada, ja tema ise on Teie Kõrgeaususele töötuse annud, et ta neid enam ei pea, sest tema elu ülesanne olevat juba täidetud, aga siiski on ta lihavõttest saadik Kolga rannas igal õhtul hulga rahva ees jutlustanud, nagu ma seda pühapäeval oma käigu puhul Jumida kabelis teada sain. Näi ei hooli ta midagi mitte üksnes ülemuse käskudest, vaid teeb ka oma enese töötused tühjaks.

Oma jutlustes sõdib ta järeljätmatult pime-
das vihas palvemaja vastu ja nimetab kõiki
selle liikmeid variseerideks ja hukatuse las-
teks. Selle läbi on Kuusalu kogudus, mis seni
rahus ja üksmeeles elas, kahte vaenulikku era-
konda lagunenu, kes teineteist vastamisi huk-
ka mõistavad, ja meelteärevus on nõnda kõr-
gele tõusnud, et see juba mullusega sarnaneb
ja ainult asja enese poolest lahku läheb. Ei

ole võimalik ette näha, missugused tagajärjed
sel parteivihal olla võivad, kui see pöörane
agiteerimine veel kaua peaks vältama. See-
pärast loen tingimata tarvilikuks, seda ninak-
julget rahuriikkujat, kes mitte armastust, vaid
viha jutlustab, niipea kui võimalik Kuusalu ko-
gudusest eemaldada ja mõnda teise kihelkonda
saata, kus palvemaja ei ole. Täiesti kahjutuks
saaks ta alles siis, kui ta kuhugi sarnasesse
kohta elama saadetak, kus eestlasi ülepea ei
olegi.

Johann Leinberg ei ole mitte mõni märat-
seja, vaid iseteadlik petis, kes kõrkmeele ku-
radit teenib ja sellele kõik muu ohvriks toob.
Tema tarvitab kurjasti oma üliteravat mälu ja
haruldast kõneandi, nende abil enesest rahva
ees Jumalast võitnud prohvetit mängides. Tema
arvatav patust pööramine on vale. Kuigi ta
ise tunnustab, et ta oma varanduse ülekohtusel
viisil on omandanud, ei kõssagi ta südametun-
nistus seda paturaha pidades ja selle protsen-
tidest elades. Minu ettepaneku peale, andku
ta oma raha vaestele, vastas ta, tema südame-
tunnistus keelavat teda seda tegemast, sest et
vaesed raha kõige lähemas kõrtsis maha jook-
sid. Ja kui ma selle peale nõu andsin raha
Tallinna vaestemajale kinkida, lükkas ta selle
nõu lühidalt tagasi, sõnades: seda ma ei või!

Need, kes ennast lootusega meelitavad, te-
ma mõju võiks talupoegi rahustada ja mässu-
listest mõtetest eemale juhtida, võivad kord
veel näha, et nad kibedalt petta on saanud. Et
tema mineval aastal rahvast manitsenud on,
pole kindlustuseks tuleviku kohta. Tema juba
tarvitab pika mõtlemiseta iga abinõu, mis te-
male sünnis paistab, et oma lugupidamist rah-
va ees kõrgele tõsta, ja et tema ülemaid ei
karda, on ta küllalt näidanud, nende käskudest
jultunult üle astudes. Ja kuigi ta tõesti mäs-
sule ei kihutaks, on siiski suur ärevus, mis ta
oma jutlustega meeltes sunnib, omast kohast

juba kahjulik, sest väga kergesti võib ta asja muuta ja usuliselt aluselt poliitilisele alusele üle minna.

Leinberg on siia kutsutud, et siin kooliõpetajana tegev olla. Kogu Kuusalu kihelkonnas aga pole ainustki kooli ja meie ei vaja neid ka mitte, sest et kodune õpetus sama jõuab anda, mida rahvakoolidest oodata võib. Leinbergi jaoks pole seega siin meie pool mingit ruumi mõneks kasulikuks tegevuseks. Ka ei kuulu tema Kuusalu kogudusse, sest et ta ristimistunnistust pole toonud. Räägitakse, et sest saadik, kui ta prohvetiks hakanud, tema püha armulauda enam ei tarvita. Tema eemaldamine Kuusalu kihelkonnast oleks kõige suuremaks heateoks, mida praegusel ajal Kuusalu kogudusele võiks teha.

Et mina sarnase südamefunnistusetu ja kahjuliku ässitaja eest vähemutki vastutust enese peale ei või võtta, siis palun alandlikult Teie Kõrgeausust, mind tema valvamise kohusest vabastada.

Kuusalus, 12. mail 1859.

E. Ahrens,
Kuusalu pastor.

Kuberner Ulrichi kiri Ida-Harjuma haagikohtunikule von Tritthoffile.

23. mail 1859.
Nr. 2860.

Tarvilik.
Ida-Harjuma haagi-
kohtunikule v. Tritthoffile.

Pastor Ahrens Kuusalus on teatanud, et tema valvuse alla seatud Johann Leinberg oma tahtmise järele vabalt maal ringi rändab ja temale antud keelu vastu lihavõttest saadik Kolga rannas igal õhtul hulga rahva ees on jutlustanud. Oma jutlustes sõdib ta järelejätmata pimedade vihaga palvemaja vastu, on sellega Kuusalu koguduses meeled suure ärevusse viinud, mis väga kardetavaks võib saada. Tema eemaldamine sellest kihelkonnast oleks kõige suuremaks heateoks; pastor Ahrens palub enast selle inimese valvamisest vabastada.

Seepärast teen Teie kõrgestsündinule see läbi ülesandeks Johann Leinbergile ära seletada, et kui tema avalikkude kõnede pidamist usuliste asjade üle järele ei jäta, mina enmast sunnitud näen olevat, teda kubermangust välja saatma. Et Teie Kõrgestsündinu tema eest olete hea seisnud, siis ootan ma Teilt teadet selle üle: kas Teie edaspidi veel vastutuse Leinbergi ülespidamise eest enese peale võtate või mitte; viimasel juhtumisel on Teil välja sellest ka Leinbergile teatada ja temale käsk anda minu juure ilmuda.

Tsiviil-kuberner von Ulrich.
Kantselei direktor Hieki sch.

Maltsvet väljarändamise õhutajana ja naisnägija Miina Reining.

Ahrensi kaebekiri oli Maltsveti teravalt paljastanud. Sellele kaebekirjale järgnev kubernerihävardus avaldas mõju. Maltsvet loobus nüüd tõesti avalikkudest kõnedest. Ent — siiski mitte oma eesmärgist. Muutus oli see, et ta läks oma tegevusega pöranda alla. Pastor Ahrens oma teises kirjas kindralsuperintendent Reinile teatab Maltsvetist: „Sest saadik, kui temale jutlustamine keelati, pole ta tõesti

Dr. F. Walter.

Liivimaa kindralsuperintendent ja piiskop, oli ühes Riia linna superintendent Poelchauga kohtumõistjaks prohvet Maltsveti üle Riias a. 1859.

enam avalikke kõnesid pidanud, kuid seda hoolsamini on ta tasahilju tegev olnud.“

Rohkem kui aasta möödus, ilma et Maltsvetist palju oleks kuulnud. Ülemus jäi juba lootma, et ta tülitajast on vabanenud. Kuid siis ilmus prohvet näitelavale endisest suurema mõjuga.

„Tema juba tarvitab iga abinõu, et oma lugu pidamist rahva ees kõrgele tõsta,“ — oli Ahrens oma esimeses kirjas kindralsup. Reinile kirjutanud. See ennustus läks täide. Sügisel 1860. ilmus Maltsvet uuesti avalikkude ette, ilmus nüüd kui Eesti Mooses, kes määratud on rahvast välja viima mõisnikkude orjusest. Abinõu aga, mille läbi ta sarnase kõrge seisukoha

EESTI VABARIIGI ESIMISE AASTAPÄEVA PÜHITSEMINE ARHANGELSKIS.

Pidulik rongikäik Eesti vabariigi esimese aastapäeva puhul Arhangelskis.

ja lugupidamise omandanud, oli naisnägiija Miina Reiningi esiletoomine, toiming, mida vist küll õigusega tuleb arvata Maltsveti tegevuses tema suurimaks saavutuseks, tema kavaluse ja teravmeelsuse tipuks. Sest Miina Reining kui nägiija oli täielikult Maltsveti leidus ja sünnitus.

Teated Miina Reiningist või Rannamõisa Miinast, nagu teda edaspidises kirjelduses tihti nimetatud, näivad oktoobrikuus 1860. Eesti-

maa kubernerite kantseleini olevat ulatunud, sest „Maltsveti kaustikus“ on kaks kirja, mis haagikohtunik von Tritthoff, nähtavasti kubernerite kantseleist saadud suusõnalise ülesande peale, Reiningi asjas 25. ja 26. oktoobril mainitud aastal kuberner von Ulrichile kirjutanud. Viimasel kirjal on kaasas pikem protokoll. Kõik need ja muud kirjad ja protokollid samases suhtes olen koondanud allpool ühise, ülemal oleva pealkirja alla.

Ida-Harjumaa haagikohtunikukirjad Eestimaa kubernerile.

Tema ekstsellents Eestimaa tsiviil-kuberneriherra kindralmajor ja kõrgete aumärkide rüütel von Ulrichile

Ida-Harjumaa haagikohtunikult.

Aruanne.

I

Minule tehtud ülesande järele on mul au Teie ekstsellentsile teatada Uuemõisa piiris elutseva Johann Leinbergi tulekut, ühes sellest aruandmisega, et mina tema asja üle tehtud protokollil 26. oktoobril ära saadan.

Johann Leinbergi ei saanud enne üle kuulata kui täna, seepärast et tema Kolga rannas oli ja ta esimest temale saadetud käsku minu juure ilmuda kätte ei saanud.

Ühtlasi võtan endale au Teie ekstsellentsile Johann Leinbergi nimel alandlikult teatada, et kui ta mitte 26., vaid 27. oktoobril lossi ei peaks ilmuma, siis seda viivitust temale mitte süüks lugeda, sest et ta haige on.

Kiius, 25. oktoobril 1860.

Haagikohtunik von Tritthoff.

II

Siinjuures on mul au Teie ekstsellentsile ette panna protokollil Johann Leinbergi avaldusest arvatavasti pühast vaimust õhutatud Rannamõisa tüdruku asjas alandliku teadaandmisega, et tugev külmetuspalavik mulle võimatus tegi tähendatud protokollil niisuguses ulatuses kokku seada kui see asja tähtsuse pärast tarvilik oleks olnud, teisest küljest takistas mind jälle asja rutulusus selle juurdlemiseks enesele asemäkki võtmast.

Lõpuks pean veel juure lisama, et Johann Leinberg oma seletused selle ülekuulamise juures palju arukamalt ja külmaverelisemalt andis kui meie viimasel jutuaajamisel ja tema seekord kõigest fanatismist peaaegu vabana paistis.

Kiius, 26. oktoobril 1860.

Haagikohtunik von Tritthoff.

Ida-Harjumaa haagikohtuniku protokoll.

Kolgas, 25. oktoobril 1860.

Minule tehtud ülesande põhjal kuulati eelpool tähendatud päeval üle:

Johann Leinberg, 48 a. vana, abielus, armulaul onud selle aasta talvel, pärast jõulu, tunnistas: Septembrikuus s. a. läinud tema Tallinna, et seal ühe varem müüdud maja eest saadajäänud raha kätte nõuda. Seal kohanud ta mõnda oma tuttavat ja Tooma naine Rannamõisast (selle liignimi on tal teadmata) öelnud

temale, et ta mees teda, ülekuulatavat, palunud oma tallu tulla, et neile pühakirja õpetada. Tema läinudki siis mainitud tallu, lugenud neile õhtul piiblist ette ja jäänud ka ööseks sinna. Järgmisel hommikul tulnud keegi tüdruk tema juure Tooma perre ja öelnud talle: „Sind, vanamees, palutakse meile tulla, mille peale tema küsinud: „On see ka tõsi, kes sind saatis minu järele?“ Tüdruk vastanud: „Tule ise sinna, küll sa siis kuuled.“ Selle peale viinud tüdruk ta Künka perre, mis samuti Rannamõisa külge kuulub. Seal olnud umbes 10 isikut, osalt oma pere inimesed, osalt küllast tulnud, koos. Kui ta siis Künka pere

Kirjanik — krahv.

Itaalia kirjanik Gabriele d'Annunzio sai hiljuti kuningalt Fiume krahvi aunime. Nagu ajalehtede lugejad mäletavad, võttis d'Annunzio 1919. aastal sõjakäigu Fiume vastu ette, valdas selle linna ja kuulutas Itaalia külge liidetuks. Kaua aega kestis jant Fiume pärast, kuni d'Annunzio sealt ära kolima sunniti. Nüüd on aga Fiume ometi Itaalia külge liidetud ja kirjanik tõsteti sel puhul krahviks.

kambri astunud, näinud tema, et keegi tüdruk kinniste silmadega liikumatult voodis lamanud ja ülemal mainitud isikud tema ümber seisnud. Tüdruk, oma jääkülma kätt talle teretuseks andes, kuid silmi avamata, öelnud: „Ole õnnistatud, sa vang, meie mõlemad vangistatud teretame teineteist, ma annan sulle teada, sa vang, et sa sellelt maalt pead ära rändama nendega, keda ma saadan, kuid mitte varem kui mina teid läkitan, lõunamaale, sinna, kus hele täht lõunataevas hiilgab. Sa pead seal

Ameerika iludustüübid.

Igal rahval on oma iluduse ideaal; need lähevad sagedasti nii suuresti üksteisest lahku, et võõra iluduse üle

sagedasti muiatakse. Nagu siin antud näidete järel võimalik tänele panna, läheb Ameerika iluduse ideaal Euroopa omast kaugelt lahku. Meil Euroopas ei tahetaks vist neid iludustüüpe, kes Ameerikas mitmel võistlusel esimese auhinna saanud, iludustek- tunnustadagi.

nõnda kaua rahvasti õpetama, kuni ma ühe lapse kasvatan. See laps ongi juba kasvamas. Sa ei pääse minu käest, ma teen sinuga, mida tahan. Mispärast oled sa õpetajaametis, mis ma sinu kätte usaldanud, maha jätnud? Kui variseerid sind vangikotta heitsid, ahelatesse tagusid ja tappa tahtsid, olen ma su vabastanud ja su tagasi minu laste hulka toonud. Sa pead nüüd seda kõigile kuulutama, nii vanadele kui noortele, et nad peaksid uskuma ja Jumalat paluma, et nad vabastataks — mitte aga kurja tahtes vastu panema — kuni nad ära saadetakse.

Selle järele rääkis tüdruk veel palju, rääkis vanemate ja laste vahekorrast, sellest, et peab lihtsas meeles ja lihtsas riides kirikus käima, et lapsi ristitagu altari ees, ja lõppeks manitses ta veel peretütart, kes lähemal ajal mehele pidi minema: üksikuid lauseid, mis ta öelnud, ei mäleta ta, seepärast peab ta üksikasjalisest jutustamisest tagasi hoiduma kartuses teisiti jutustada kui tüdruk rääkinud. Tüdruku manitsuste kohta peab ta aga siiski veel juure lisama, et need olid täis kristlikku armastust ja alandlikkust ja et kõigi kuuljate silmi tungisid pisarad.

Selle peale, või oli see ehk manitsuste vahetajal (üsna hästi ta seda ei mäleta), rääkisid tüdruku suu läbi möödunud asjust surma läbi lahkunud vanemate, õdede, vendade ja laste vaimud, manitsedes ligioliitaid jumalakartusele, sõnakuulmisele ja patust pöörmisele. Tema, Leinbergi, ema rääkinud talle: „Mina olen sinu ema vaim ja olen tulnud sind, oma armast poega, teretama ja sind tänama, et sa oma väsimatu palvete läbi mind patuvangistusest, milles mind minu patud kinni pidasid, oled nõnda kaugele vabastanud, et Önnistegiija nüüd mulle lubanud on tulla, et sulle seda tunnistada ja ühtlasi sind selle eest tänada, et sa minu poja, oma venema, põrgust oled päästnud;“ peale selle rääkis ta veel palju samas mõttes, mida aga ta jutustada ei või, sest et tema neid sõnu enam hästi ei mäleta. Peale nende vaimude tahtsid tüdruku suu läbi veel paljud teised vaimud rääkida, kuid ta tõrjus nad pahema käega tagasi, öeldes: „Kas teie ei hänebe, teie, patused, kes tulete pahemalt poolt.“

Veel täiendab Leinberg oma jutustust, et tüdruk vähe enne kella 8 hommikul öelnud: „Nüüd räägib minu läbi apostel Johannes, 3 minuti pärast läheb ta ära, jääge veel ja Önnistegiija vaim räägib minu läbi, ta õpetab ja õnnistab“.

Lõppeks õnnistas tüdruk kogu seltskonda ja pani käe tema, jutustaja, pea peale (tema oli vahepeal voodi ees põlvili langenud) ja õnnis-

tas teda, teda selle eest tänades, et ta teda austanud, ja ütles: „Nüüd lähen üles, patune vaim pöörab oma kehasse jälle tagasi, siis on tüdruk jälle samuti patune ihu ja vaim, nagu teie kõik, ma jätan ta nüüd sinu hoole, loe ette kuulajatele Jesaja raamatu 30. peatükki ja selleta seda neile ja laulge üheskoos laulu: Jeesus Jumala tall. Viimaks palus tüdruk teda ööseks sinna perre jääda ja vaim ütles tema suust: „3 tunni pärast istub ta jälle teie hulgas.“

Siis, kui vaim tüdruku suust rääkis, oli selle keha täiesti liikumatu ja kõik ta liikmed külmad, ainult pahema käega löi ta ikka jälle suure ägedusega vastu voodiäärt, et roojaseid vaimu tagasi tõrjuda; tüdruku veresoon ei tuksunud, nagu jutustaja seda ise järele katsus. Umbes pool tundi hiljem, kui laul lõpetatud, võttis jutustaja tüdruku käe, et proovida, kas ta käsi pikkamisi või järsku jälle soojaks läheb. Käsi läks pikkamisi soojemaks ja alles siis hakkas veresoon jälle üsna tasakesti tuksuma. Siis pani tüdruk sõrmed kõrvadesse, nagu teeb keegi, kelle kõrvad kohisevad, viimaks hõõrus ta silmi ja oli ülepea nii, nagu keegi, kes sügavast unest ärrganud. Viimaks ütles ta silmi lahti tehes: „Mis suits siin toas on?“ Ta palus juua ja kui ta oli joonud, hakkas oigama ja pahemat kätt hõõruma, mis ta voodi ääre vastu ära löönud. Alles tundi pool hiljem, kui tüdruk emast jälle liigutama hakkanud, sai ta aru, et inimesed toas on, kuid ilma et neid ära oleks tunnud. Hiljem tundis ta nad ära, keda ta ennem oli näinud, nii muude seas ka jutustaja, sest et ta mineval aastal nelipühi ajal seal oli käinud, millal tüdruk siis teda ka oli näinud. Viimaks palus tüdruk perenaiselt süüa, sõi mõned lusikatäied putru ja piima, heitis siis jälle voodi ja hakkas oigama nagu haige.

Teisel hommikul, kui jutustaja majast lahkus, oli tüdruk juba jälle kaunis terve, lamas aga veel väsinud näoga voodis, kuid kõneles mõistlikult nagu iga teinegi isik, jättis jutustajaga ja oma eilsete kuulajatega jumalaga ja palus neid, ärgu nad arvaku, et tema patune vaim midagi sellest teab, mis tema rääkinud, sest tema suu läbi on rääkinud pühad vaimud.

Selle järele pööras jutustaja oma elukohta Ida-Harjumaale, Uuemõisa tagasi, läks sealt mõne aja pärast, miiklipäeva ajal, Järvamaale mõnedelt võlglastelt raha kätte saama, kõneles seal ka Rannamõisa tüdruku avaldustest ja lisas veel juure: tema sõbrad võiksid ise seda lugu vaatama minna, sest 5. oktoobril räägib vaim jälle ta suu läbi ja tema, jutustaja, on siis ka seal.

Väljarändamisele pole tema kedagi üles kutsunud, vaid just vastupidi — inimestele seletanud, et nad peaksid patust pöörama ja ootama, kuni neile Jumalalt käsk tuleb ära minna. 5. oktoobril läkski jutustaja mitmete isikutega Kolga majoraatmõisatest jälle Rannamõisa nimetatud tüdruku poole ja kohtas seal mõndagi oma sõpra Albust ja Ahulast, püha vaim kõneles jälle tüdruku suu läbi sarnasel viisil, nagu eelpoolgi ette toodud, kuid veel ägedamalt patu vastu.

Haagikohtunik Ida-Harjumaal
von Tritthoff.

Eleonora Duse,

hiljuti surnud kuulsaima Itaalia näitlejanna elust kirjutatakse väljamaa lehtis:

Naine, kelle südant Gabriele d'Annunzio kõige enam itaallaseliseks tunnustanud, astus ellu nii õelda... Austria püssitiku varjul. Sest kui 3. oktoobril 1859. a. raudteevagunis sündinud last Vigevanos ristiti ja ta isa teda mingis kuldilustustega klaaslaekas altari ette kandis, arvasid kiriku ees seisvad Austria sõdurid, et siin mõne püha mälestuseseme või mingi muu sarnasega tegemist on, ja andsid sõjariistadega au. Lapse isa, vaene tähtsusetu näitetrupi komödiant, sai sellest ootamatust avaldusest niivõrd liigutatud, et hakkaski uskuma „sellest tüdrukust saavat kindlasti midagi suurt“.

Kurb oli Eleonora Duse lapsepõli. Peagi suri ta isa ja ema lamas raskesti haigena hospitalis, kuna pea-aegu juba nelja-aastasena näitepõrandale sattunud väike tüdrukukene poolnäljasena elutses. Kui haige ema poleks alati hoitud tütrekese jaoks poolt oma hospitalisupist, oleks viimase seisukord olnud koguni väljakannatamatu. Pea aga suri ka ema, ja Eleonora jäi koguni üks — vaeselapsena, ainsagi väljavaateta tulevikku.

Nüüd algab rändamine ühest näiteurkast teise, kuni Eleonora viimaks tol ajal hästi tuntud Pezzana truppi satub, kust aga peagi lahkub, sest et ta liig omapaad

Kuberner Ulrichi, kiri haagikohtunikule v. Tritthoffile.

27. oktoobril 1860.

Tema kõrgestsündinule Ida-Harjumaal
haagikohtunikuherra v. Tritthoffile.

Et mina Teie kõrgestsündinu aruandes 25. skp. nr. 1159 all Johann Leimbergi asjas piisavat põhjust pole leidnud, et temalt vabadust võtta, et tema ise isiklikult minu ees kinnitas mitte kunagi maarahvast väljarändamisele üles kutsunud olevat ja rääkinud, nagu kõneleks tema läbi Püha Vaim, siis leidsin tarviliku olevat, teda jälle koju lasta, teen aga Teie

talitada armastab ja vähe hoolib näitejuhi ja vanemate kaaslaste õpetustest, kes kõike alati palju paremini teada arvavad kui isemeelne noor algaja. Eleonorale kisedatakse vihaselt näkku, et temast näitelaval iial midagi loota pole ja ta otsigu endale parem mingi muu ala. Nüüd satub Duse Belli Blane truppi, kus teda aga peagi sama saatus ootab, ning sealt lõpeks Neapeli Teatro dei Fiori tini. Ja siin, koguni vastandilt Pezzana ennustusele, läheb tal korda oma talendiga hülgele pääseda, ta leidis tunnustuse publiku enda poolt. Nimelt läks Duse korda ühe äkki haigeks jäänud näitlejanna asemel suuremas osas esineda, kus ta publiku suurte kiiduavalduste osaliseks sai. Selle järele sai ta kutse kuulsalt Cesaro Ross'ilt... ja Eleonora Duse'st oli saanud Itaalia näitelava täht.

Duse nimega olid nüüd ikka ühenduses suurimad sündmused Itaalia ooperis. 1884. a. algul tuli Turin'is lavastusele Giovanni Verga väike tragöödia „Cavalleria Rusticana“, kus Duse esines Santuzza osas. Siin saavutas ta tõsise triumfi ja reisis Verga näidendiga läbi kogu ilma.

Huviäratav on Duse vahekord ta Pariisi võistleja Sarah Bernhardt'iga, kes koguni lubas, et esimesele kutse saadeti tema näitelaval esineda. Kui aga Duse hiilgava esinemise järele „Kameeliadaamina“ Sardou teda palus samas osas üles astuda suureviisiliselt kavatsatud Dumas'etendustel, tegi Bernhardt talle sarnase stseeni, et Duse nutma puhkes ja kohe ära sõita otsustas. Kes tema aga Sarah Bernhardtiga jälle lepitati, oli Itaalia suur kirjanik Gabriele d'Annunzio, kes vahepeal sõbrana Duse ellu oli astunud. Ja näitlejanna, kes seni tõlgitsenud Sudermann'i Magdat ja Ibseni kirglikke naisi, andus täielikult d'Annunzio esteetikale ja esines nüüd vaimustatult tema muusa teenistuses.

Duse suhetest Gabriele d'Annunzio'ga kõneles tol ajal kogu Itaalia, ja romaan „Fuoco“ (Tuli), milles kirjanik käsitab seda vahekorda vananeva näitlejannaga, äratas üldiselt suurt tähelepanu. Eleonora Duse ise aga poleks tahtnud seda talle nii piinlikku ja valusat romaani iialgi kätte võtnud olla. d'Annunzio, kes temale kord „o grande amatrice!“ oli hüüdnud, oli toonud ta ellu suure sisurikka armastusloo. Kuulus näitlejanna armastas kirjanikus peamiselt tolle võlvuvat geniaalsust ja d'Annunzio jumaldas Eleonora Duset. „See oli kahe tulihinge ühendus,“ ütleb keegi Dusele lähedane Rooma daam. Lahutus jättis Dusele sügava, kuigi valurikka mälestuse d'Annunziost.

Vähe aega enne surma oli Duse samalt New-Yorgi vabrikandilt, kellelt Caruso oli saanud poolteisetonnilise vahaküünla Pompeji jumalaema kuju jaoks, samase küünla samale madonnale tellinud, tänuks kaitsjannale hästi õnnestunud Ameerika reisi eest. Nüüd aga süüdati küünal kuulsalt lahkuks enda puusärgil.

kõrgestsündinule ülesandeks, politseilist valvust tema üle jätkata ja siis kui ta kõned maaelanikkude peale kahjulikku mõju peaksid avaldama, teda peale asja juurdlemist ja tunnistajate ülekuulamist ühes tarviliku protokolliga minu juure saata.

Kindralmajor v. Ulrich.
Kantseleidirektor Hiekiſch.

Maltsveti juures äratav tähelepanu tema isiku haruldane mõju teiste peale, ka ülemuste ja vastastegi peale. Hoolimata süüdistusest, hoolimata käskude korduvast ignoreerimisest, lahkub ta võimude juurest karistusest, isegi kaastunde saatel. Nii oli see Riias, nii haagikohtunik Tritthoffi, nii kuberner Ulrichi juures.

Võiks mõelda, ehk loodeti kõnekat prohvetit hädakorral oma tööriistana tarvitada ja hoiti teda mõne sarnase juhtumise tarvis. Olid ju toona üle maa käinud rahutused ülemad kartlikuks teinud. Maltsveti kohta lugesime Ahrensi kirjas: „Need, kes ennast lootusega meelitavad, tema mõju võiks talupoegi rahustada ja mässulistest mõtetest eemale juhtida, võivad kord veel näha, et nad kibedasti petta on saanud“. Tähendab: võis olla sarnaseid lootusi. Kuid arvesse võttes, et nimetatud mõju Maltsveti juures tuli nähtavale nii mitmel pool, ka seal, kus ei mänginud mingit osa rahutuste kartus, peab oletama, et selle mõju sünnitajaks oli Maltsveti isik: tema kaju, tema kõne, tema vaimukas vaade, milles peituvat diplomaadi kavalust varjas eesmärgi püha tõsidus.

Et Maltsvetil ka haritud vastaste silmas lugupidamist ei puudunud, näitavad muuseas pastor Ahrensi ja kuberner Ulrichi avaldused. „Leinberg on, võib olla, arvama hakanud, et mina teda kardan,“ kirjutab praost Ahrens kindralsup. Reinile, „ja on selle tõttu mõttele tulnud katsuda, kui tugev vastane ma temal olen.“ Kuberner Ulrich oma kirjas Peeterburi ülempolitseimeistrile teatab, et Johann Leinberg elab Peeterburis, „kust ta oma kahjulikku mõju edasi avaldab“. Nagu näha, olid mõlemad mainitud herrad Leinbergi võimisest suures arvamises.

Maltsveti isiku mõju, sellest väljeneva suggestiooni saavutus oli ka Rannamõisa naisnägija.

Lääne-Harjumaa haagikohtuniku aruanne Eestimaa kubernerile.

Tema ekstsellents Eestimaa tsiviilkuberner kindralmajor ja kõrgete aumärkide rüütel von Ulrichile

Lääne-Harjumaa haagikohtunikult.

Aruanne.

Et ma kuulda olen saanud, et Rannamõisas keegi sealse kogukonna külge kuuluv talutüduruk nimega Marie*) Reining elab, kes ägedates krampides ja uinavas olekus olles kõneleb, ja inimestele võõraist kogukondist, nagu Kolgast, Albust ja Ahulast, kes siia tulevad temast enesele tulevikku ette kuulutada laskma, mõningaid juhtumisi nende elust õigesti ette toob, ja selles olekus võõrastele inimestele pikki kõnesid peab, olen korralduse teinud, et see isik, sest et ta Rannamõisa vallavanema teatamise järele praegu haige on, vallapolitsei valve alla pandaks, et nüüdsest peale ühtki võõrast isikut, kes tulevikku kuulutada laskmise nõuga tuleb, tema juure ei lastaks, millest mul au on Teie ekstsellentsile kohusetruult aru anda.

Rahulas, 3. novembril 1860.

Lääne-Harjumaa haagikohtunik

H. v. Dehn.

Kindralsuperintendent dr. Reini kiri kuberner Ulrichile.

Tema ekstsellents Eestimaa tsiviilkuberneriherra kindralmajor ja kõrgete aumärkide rüütel v. Ulrichile.

Mul on au siinjuures Teie ekstsellentsile saata ärakiri Kuusalu praost Ahrensi aruandest ennast prohvetiks pidava Johann Leinbergi asjas alandliku palvega selles asjas tarvilikke korraldusi teha.

Et mina praostiherra teguviisiga Kolga vööründri Kleinbergi vastu nõus ei saanud olla, siis olen ma temale selles asjas juba märkuse teinud.

Täieliku kõrgeaustusega ja alandlikkusega on mul au olla

Teie ekstsellentsi sõnakuulelik teener

Dr. C. v. Rein.

Tallinnas, 5. detsembril 1860.

(Järgneb.)

MÕNDASUGUST.

Eesti Naisorganisatsioonide Liit

töötab 1920. a. novembris peetud II ülemaalse naiskongressi otsuse põhjal, kelle poolt valiti ka esimene liidu juhatus. Praegu ühendab liit liikmetena kaugelt suurema osa Eesti tegutsevaist naisorganisatsioonest.

Liidu eesmärgiks on kõigi Eesti organiseeritud naiste koondamine ühiseks tööks, mis edendaks ja kindlustaks naiste õiguslist, majanduslist, vaimlist ja tervis-

*) Ekslikult „Miina“ nime asemel „Mari“. Tõlk.

list seisukorda, kui ka tööks üldsuse kasuks. Rahvusvahelise Naisliidu liikmena võtab E. N. Liit osa kogu ilma naisliikumisest. Liidu töö on otstarbekohaselt jaotatud komisjonidesse, millest praegu töötavad: juriidiline, kutsehariduse, hoolekande ja kirjastuse komisjon.

Juriidilise komisjoni poolt on välja töötatud abieluseaduse kava, mis ühes seletuskirjaga I riigikogu naissaadikute poolt riigikogule esitati ja millest mitmed laiaulatusliku tähendusega parandused läbi läksid riigikogu poolt vastuvõetud perekonnaseadusesse. Komisjon on kogunud materjaale lastekaitse seaduste alal, eriti vaestelaste ning alaealiste kohtute ja väljaspool abielu sündinud laste kaitset käsitava seadusandluse kohta. Nende najal on välja töötatud parandused ning täiendavad ettepanekud II riigikogu hoolekande komisjoni poolt kavatsatud üldhoolekande seadusele ja need vastava märgukirjaga II riigikogule esitatud. Juriidilise komisjoni tööst võtavad osa koostööd liikmetena Eesti naisjuristid ja nende poolt on korraldatud maksuta juriidiline abi naistele E. N. Liidu juures.

Kutsehariduse komisjon korraldab rändavaid kursusi kogu maal, liidu õppeabinõudega ja tema teenistuses seisvate instruktorite poolt. Opetus kursustel sünnib komisjoni poolt välja töötatud ja haridusministeeriumi poolt vastu võetud kava järele. Praegu töötavad kolmekuulised kangakudumise kursused kahe komplekti telgedega ja kahe instruktoriga meie langusel oleva kodukäsitöö edendamiseks ja töstmiseks ühekuulised majapidamiskursused ja käsitöökursused. Peale selle tegutseb kutsehariduse komisjon ka teoreetilisel alal, kogudes materjaale väljamaa kutsekoolide kohta, välja töötades kutsekoolide kavasad (seni majapidamiskool ja õmbluskool) ja korraldades ankeeti kutseharidusliste võimaluste kohta Eestis. Hiljuti algas tegevust kolme aastase kursusega õmbluskool Tartu Naisühingu käsitöökooli juures.

Hoolekande komisjon korraldab esimese selgekohase algatusena Eestis üldtervishoiu ja lastehoiu kursusi arst-instruktori juhatusel. Need kursused on juba aasta otsa töötanud Petserimaal, kus teadmatus neis küsimusis ning viletsus kõige suurem. Vastava eelarve vastuvõtmisega riigikogu poolt avaneb võimalus samasuguseid kursusi korraldada ka sisemaal, milleks komisjonil juba palju sooviavaldusi mitmesugustelt seitsidelt.

Esimesena Eestis teostab komisjon ka vanematele ning hoolditseta laste kasvatusel andmist perekondadesse tasu eest ja selle kasvatuslist ning tervishoidlist järelvalvet. Komisjoni juures töötab palgaline hoolekandevõtte laste tervilise seisukorra eest hoolditsejana. Peale selle on igal hoolealusel lapsel oma hooldaja. Praegu on komisjonil 42 hoolealust.

Kirjastuse komisjoni poolt toimetatuna ilmub hiljuti trükist Eesti Naisorganisatsioonide Liidu aasta- raamat, milles on kogutud kõik materjalid Eesti organiseeritud naisliikumise kohta ja aset leidnud ka üksikud artiklid meie tuttavamate naistegelaste elust, milles on märgitud liidu lähemad tuleviku ülesanded. Komisjoni tähtsamaks ülesandeks jääb eestikätt eeltööde tegemine oma ajakirja väljaandmiseks.

(Vaata pildid leheküljel 628 ja 629.)

Väljakaevamised Palestiinas.

Praegu on käimas väljakaevamised Absalomi haua ümbruses, mis piiblist tuttav. Monumendi ümbruse läbiuurimisel on leitud maa-alune võlvistik, mis on arvatavasti esimeste ristisõdade ajal tehtud. Võlvistik on hästi alal hoidunud ja sealt leiti mitmesuguseid asju.

Joosepi haud on läbi uuritud. Kuni haua põhjani läheb kaljusse raiutud kivitrepp. On leitud metallrahasid, mis pärit teise templi ajast, samuti ka Araabia ja Rooma valitsejate rahasid. Leitud savinõud kuuluvad Persia ja enne-Makkabeide valitsusaegadesse.

Haziiri haua juures on leitud rida uusi haudu. Nendest on seni täielikult läbi uuritud 7 hauakambrit, mille juures ühest luukere leiti. Arvatakse, et see hauakamber seni puutumatu on seisnud, kuna teised millalgi varem on tühjaks röövitud.

—ste.

Meie kunstikaasande puhul.

Kujur Jaan Koordi pead olid juba kauemat aega tuttavad meie kunstipublikule. Pea igal kaaluvamal kunstinäitusel esines mõni neist, alates meie esimeste „Noor-Eesti“ asutamis-aja kunstinäitustega Tartus, mis ühte langesid „Vanemuise“ uue teatri- ja kontserdimaja avamispidustustega. Tol korral oli Koort Pariisist kaasa toonud üleloomusuuruse „Ibseni“ portree-pea, samuti üleloomusuuruse „Melankoolia“ metsikult kerkiva vägeva juukse-tukaga ja mõned teised. Nad kandisid ilmselt Prantsuse kujuri Bourdelle'i mõju märke. Nende hulgas oli aga ka üks pisem: tütarlapse pea, mis vabetsunasti, ilma kaelata, oli seatud neljakandilisele kiviblokkile ja kandis nime „Möte“. See oli, võrrelduna teistega, väga vaikne, ilmes ja vormikäsituses teistest paljuti erinev. Tookord jäi ta teiste varju, tundus vahest kahvatunagi, kuid nüüd saame aru, et see oli tähis millegi kaaluvama, tõsisema, vormikindlama poole, kui esimesel pilgul mõjukad, kuid õnsavõitu monumentaalsust ilmutavad „Melankooliad“ ja „Ibsenid“. Seda tõsisemat, kaaluvamat, vormikindlamat esitasid Koordi järgnevad väljapanekud, mis peagi tõid nende autorile peaskulptuuri meistri nime ja kuulsuse. Seda nime ja kuulsust kannab Koort õigusega, kuid ülekohtune oleks see kunstniku vastu, kui unustaksime ta figuraalseid skulptuure. Eriti viimastel aastatel on Koort järjekindlalt ja ikka suuremal määral tegutsenud figuuriga, arendades ja laiendades sellega oma võimeid, mille mitmekülgsus ta tõestas mullu-sügisel Tallinnas Provintsiiaal-muuseumis korraldatud erinäitusel, mis ühendas kunstniku töid aastaist 1912.—1923., päid, figuure, maale ja joonistusi. Sellelt näituselt oleme toonud juba mõne parema näite (Agu nr. 7 — marmorist „Palvetaja“, Agu nr. 10 — graniidist „Mehe pea“). Täna lisame neile teise „Palvetaja“, India palissandrist.

Kui too graniidist „Mehe pea“ mõjub otseki antud iseloomu läbi-destilleeritud ekstrakt, iseloomu, mille kunstnik tabanud ta viljakal momendil ning mis Koordi skulptuuris keskendub suu kõverdusse, mis ähvardab kulmude-vahelistest välgutalised siksakilistest kortsest, siis tundub see palissandrist „Palvetaja“ palves avalduva usalduse kehastusena. Huvitav on võrrelda toda marmorist „Palvetajat“ sellega: kui seal näib juhtmotiiviks olnud hardus, mis paneb kummardama, siis siin on see usaldus, usk, kindel teadmine, et palve täidetakse, et palve annab rahuldust, rahustust ja rahu tollest, mis näris ja palvetama ajas, nii siis tunne, mis tõstab keha sirgeks, sirutab tolle poole, kuhu palve pöörduv. Need kaks erinevat palve-meeleolu ongi määranud kehahoiu ja vormide erinevuse kummalgi teosel: tolle teatud lookleva voolavuse, mitte rahule jõudmise, mis iseloomustab tolle marmorist kummardaja, ning selle kindlalt-seismise, sihi saavutamise, mis avaldub selle sirguja õgujooneliikkuses põlvede ja pealae vahel. Ning kuidas on osanud kunstnik valitud materjaliga vormide muljet ja mõju süvendada: kuidas voolab särav-valges marmoris üks vorm teisse, kuidas tabamatult sulab iga vormi piiritlev vari kõiki piire ülejuttavasse valgusse, ning kuidas kindlapiirdeliselt, haaratavalt, mõõdetavalt seisab tumedavärvilise puukuju siluett, kuidas napilt ja täpselt tõstuvad ta poleeritud pinnalt läikvalgusse täpid, ribad, laigud, märkides vormi kumerusi.

Koordi nimetatud erinäituse kataloogi järele on käesolev kuju valmistatud aastail 1914.—1921., graniidist „Mehe pea“ 1918., marmorist „Palvetaja“ 1923.

HaKo.

N A L I.

(Kladderadatch, Berlin)

Prant-use kärbsed teevad niisugust suminat, et inglise bulldog haukumiseigi ära unustab.

Ei midagi iseäralikku.

„Mida mõtled, mu armas?“
 „Ah, ei midagi iseäralikku.“
 „Mõtles ometi ka mind mõnikord.“
 „Seda ma just teengi.“

„Rõõmustab väga teid näha. Kuidas teie mehe käsi käib?“

— Ma polegi veel abielus, herra professor.

„Nii, nii, armuline proua. Siis teie mehel polegi veel naist.“

Häbelik peigmees. „Millest see tuleb, Marie, et kunagi midagi kuulda ei ole, kui teie peigmees kõõgis võõrsil on?“

„Ah, vaadake armuline proua, ta on veel nii häbelik, et ta esialgu ainult sööb.“

M A L E.

Allpool toome New-Yorki meisterturniiril dr. E. Laskeri ja Reti vahel mängitud partii.

Prantsuse mäng.

Valged.	Mustad.
Dr. Lasker.	Reti.
1. e2 — e4,	e7 — e6,
2. d2 — d4,	d7 — d5,
3. R b1 — c3,	R g8 — f6,
4. O c1 — g5,	O f8 — b4.
5. R g1 — e2.	

Mitte uus, sest see samm katsuti juba a. 1908 H. Volfi poolt John'i vastu, aga temale saab nüüd vist suurem tähelepanu osaks.

5. d5 : e4,
 John mängis h7 — h6 tagajärjega 6. O : f6, L : f6.
 7. a3. O c3+, 8. R : c3. c6, 9. L d2, L g6, 10. O d3. f5.

6. a2 — a3,	O b7 — e7,
7. O g5 — f6,	g7 : f6,
8. R c3 : e4,	f6 : f5,
9. R e4 — c3.	O c8 — d7,
10. L d1 — d2,	O e7 — d6,
11. O — O — O,	L f8 — e7,
12. R e2 — g3.	L e7 — h4.

Must kaotab lipuga ja odamehega palju samme. Tekstisamm ähvardab O d6 — f4.

13. L d2 — e1.	R b8 — c6.
----------------	------------

Must peaks, kui ta ei tahtnud O : g3 mängida, lipu f6 ruudule tagasi viima.

14. R g3 : f5.	L h4 — f4+.
15. R f5 — e3,	R c6 : d4,
16. g2 — g3.	O f4 — e5.

L f6 peale võiks järgneda 17. R e4, L g7, 18. R : d6 +, c7 : d6, 19. L e1 — b4.

17. O f1 — g2,	R d4 — c6.
18. f2 — f4,	L e5 — g7.
19. R c3 — b5.	O — O.

L g7 — f8 peale järgneb R e3 — e4 ehk — f5.

20. R b5 : d6,	c7 : d6,
21. V d1 : d6,	V f8 — d8,
22. L e1 — d2,	O d7 — e8,
23. V h1 — d1,	V d8 — c8,
24. f4 — f5!	e6 — e5,
25. f5 — f6,	L g7 — f8,
26. R e3 — f5	K g8 — h8,
27. L d2 — g5.	V c8 — e7,
28. O g2 : c6,	V c7 : c6,
29. V d6 — d8.	V c6 — c8.

Ehk V : d8, 30. V : d8, V e6, 31. R f5 — d6.

30. L g5 — g7+.	L f8 : g7,
31. f6 : g7+.	K h8 — g8,
32. R f5 — e7+	Mustad andsid alla.

A. B.

Vastutav toimetaja Ed. Hubel.
 Väljaandja: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

Tutankhameni
hauakambris

leitud mantel on 3000 aastat oma värvi alal hoidnud.

Asjatundjad tunnistavad, et värv on nendesamadest keemilistest ainetest valmistatud, kui meie ajal

„Jacobus“
riidevärv.

Galadus.

Speäraline galadus saapamaäre „Kiwi“ suures müügis feisab ökonoomias, mis teda tarvitades saavutame.

Ökonoomia all ei mõtle meie mitte ajutist mõne marga kottuhoidmist, mis meil järele jääb, kui alaväärtuslist saapamaäret ostame, vaid kottuhoid on tingitud saapa vastupidavusest, mis „Kiwi'ga“ määratuna kolmekordseks muutub.

„Kiwi“ kaitseb nahka vihma ja pori eest, sealjuures alal hoides läiget; on müügil ainult suurtes — perekonna plekk-karpides, mis igas paremas kaupluses saadaval.

Oma huvides hoidtu igaüks eemale alaväärtuslistest ning nõudke tingimata ainult

“Kiwi”
NEE WEE
 The
 Quality Boot Polish

ESIMENE EESTI KINNITUSE SELTS

ASUTATUD 1866. AASTAL

Peakontor:

Tallinnas,
Lai tänav nr. 1,
oma majas.

Kõnetraat nr. 7-85.

Palume tähele panna
seltsi nime, märki ja
adresse, et mitte ära
vahetada teiste kinni-
tusseltsidega.

Agendid
igas linnas ja
kihelkonnas.

Seltsi märk.

Kõige vanem Eesti
kinnituse selts

EEKS

kinnitab igasugust va-
randust tule vastu
20 protsenti odava-
ma maksu eest ja
võtab edasikinnitusi
vastu vastastikkustelt
kinnitusseltsidelt. Iga
kinnitaja on seltsi va-
randuste ja kapitaa-
lide kaasomanik, kui
täieõigusline seltsi-
liige.

A. EINPAUL, TALLINN

Piimaäri — karja- ja põllusaaduste eksport

Meierei ja kontor: SIIMEONI TÄN. 19

Kõnetraat. 22-24 ja 20-14

Ostab: väljaveoks eksportvõid, kanamune ja kaseiini;

Rendib piimasid, maksab rasvaprotsendi jä-
rele kõrget hinda;

Müüb: maailma kõige kuulsama taimevõi-vabriku Van-
den Berghs'i taimevõid „SANELLA“ ja kunst-
võid „VITELLO“; oma meiereist igapäev võid, piima, vahu- ja
kohvikoort.

Töökool ja õppekool. Kasvatus-teadus-
line teos. C. H. Niggol. Hind 50 mk.

Maria Montessori meetodi äraldused.
Kasvatuslik süsteem. C. H. Niggol. Hind
60 mk.

**Meie jõumajanduse sihtjooned tule-
vikus.** Prof. A. Kink. Hind 40 mk.

Tartu-Pihkva ja Narva veetee. Prof.
A. Kink. Hind 40 mk.

Lõhkeained. I osa. D. Buxhoevden. Hind
100 mk.

Parlament. Riigiteadus. H. V. Gerlach.
Tõlk. P. Grünfeldt. Hind 35 mk.

**Mida võiks igäüks suguhalgustest
teada.** Dr. A. Rüttnann. Hind 75 mk.

Kuidas kunstlikult nooreks saada.
Loodusloolised uurimused. Prof. Steinach.
Hind 30 mk.

Täielik malemängu õpetus. A. Bur-
meister. Hind 135 mk.

Nahksuka jutud. I indiaanilugu. F. Co-
oper. Tõlkinud J. Sander. Hind 135 m.

Prints ja kerjus. Romaan. Mark Twain.
Tõlkinud A. Oras. Hind 130 mk.

Väikesed rõõmud ja mured. Muinas-
jutud. G. Galina. Tõlkinud E. Jõgi.
Hind 120 mk.

Frithjof. Norra rahvaeepos. Ümber jutus-
tanud P. Grünfeldt. Hind 75 mk.

Minu kodust. Lasteraamat. J. Lattik.
Hind 130 mk.

Lapsepõlve Kungla. Lood ja lallitused
lastele. K. E. Sõõt. R. Kiviti ilustused.
Hind 130 mk.

Kolm muinasjuttu lastele. Z. Topelius.
Soome keelest M. Nurmik. Hind 50 m.

Jänes Vemmalsaare juhtumised. Anni
Svan. Soome keelest tõlkinud L. Luiga.
Hind 80 mk.

Jaunart Jauram. Lasteraamat. K. A.
Hindrey. Hind 70 mk.

Jaunart Jaurami jõngermannid. Laste-
raamat. K. A. Hindrey. Hind 65 mk.

Jõngermannide jandid. Lasteraamat.
K. A. Hindrey. Hind 60 mk.

Vallatused ja riikad. Kuus lõbusat
lugu. Piltides kujutanud Vilhelm Busch.
Eestistanud Endor Tendor. Hind 160 m.

Kahupea Kaarel. Pildiraamat 3—6-a.
lastele. Dr. H. Hoffmann. Eestistanud
Endor Tendor. Hind 140 mk.

Omal jõul edasi. Karakteri kasvatusline
lugemine. Gizyk, Paul. v. Tõlkinud G.
E. Luiga. Teine trükk. Hind 150 mk.

Taeva-Kääbus. Muinasjutt-brosheer. J. Oro.
Ilustanud Gori. Hind 30 mk.

Saadaval pealadus

T. E. K.-Ü. „Päevalehe“ raamatu- ja kirjutusmaterjaalikaupluses

Jaani t. nr. 6. Krediid-Panga majas,
ja kõigis „Päevalehe“ abitalitustes

ning paremates raamatukauplustes.

Iga nädal korralikult ilmuv ajakiri

A G U

leiab teisel ilmumise aastal — 1924 — ikka enam
poolehoidu ja lugejate arv kasvab järjest.

Sellele vastavalt püüab väljaandja osaühisus ja toimetus ajakirja sisu väärtust ja huvitavust tõsta, teda rikkalikumalt piltidega varustada.

„AGU“ kannab head kirjandust, teadust arusaadaval kujul ja kunsti rahva sekka.

„AO“ ülesanne on kultuuri levitamine rahva seas rahvalikul, kõigile arusaadaval kujul.

„AGU“ läheb lahku neist kitsaste erialade ajakirjadest, mis raskepäraselt kirjutatud ja kõigile arusaadavad ega huvitavad ei või olla. Ta läheb aga lahku ka neist ajakirjadest, mis tühise, kerge ja põneva lugejate materjaliga lugejaid püüavad võita.

„AOS“ on seni kaastööd teinud peaaegu kõik tähtsamad Eesti kirjamehed, peale selle eriteadlased mitmetelt aladelt.

„AGU“ annab 1924. a. iga numbriga kaasa värvitrükipildi oma- või välja-

maa kunstnikkude maalidest. See on esimene kord, kus Eestis ajakiri värvilisi pilte kaasa annab! Selle poolest ei võistle „Aoga“ ükski teine Eesti ajakiri.

Ka piltide ja ilustuste poolest on „AGU“ rikkalikum teistest ajakirjadest.

„Mõndasuguse“ all avaldab „AGU“ iga number sõnumeid ja uudiseid kõigilt teaduse- ja kultuuri-aladelt.

Igas numbris nali ja naljapildid.

Igas numbris maleülesanded.

Alati põnev, tõsise väärtusega romaan.

„AO“ korralik ja kestev ilmumine on enam kindlustatud kui ühelgi teisel Eesti ajakirjal. Teda annab välja Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus (seesama, kes „Päevalehte“ välja annab).

Kuulutustel „AOS“ on kestev mõju, sest ajakirja numbrid ei visata ära nagu ajalehti, vaid hoitakse alal ja loetakse ning lehitsetakse mitmel puhul.

„AO“ tellimise hind:

ühes kuus	120 mk.
kahes „	240 „
kolmes „	360 „
kuues „	720 „
Üksik number	30 „

Tellimisi võtab vastu „Päevalehe“ kontor, Tallinn, Pikk t. 2. Peale selle võib „AGU“ tellida raamatukaupluste ja kõigi vabariigi postkontorite kaudu.

Kirjade aadr.: Tallinn, „Agu“.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.